

Bilder av biblioteket

En ideologianalys av debatten omkring privatisering av folkbibliotek

Anna-Karin Rennemark

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander

År: 2011

© Anna-Karin Rennemark

Title: Images of the library. An ideology analysis concerning the debate on privatization of public libraries.

Abstract

On the 8th of December 2010 the decision was made in Nacka cultural committee, to outsource all six public libraries of the municipality. The decision is unique in Swedish library history and resulted in an intense debate that took place on several forums.

This master's thesis concerns the contemporary debate on privatization of public libraries. The aim is to analyse the debate in the light of theoretic-ideological interpretive frames, in order to investigate which images or representations of the public library that emerges in the material. The thesis will also attend the question of how debaters on the basis of different ideologies relates to the statutory mandate of the public library. The fundamental idea the thesis rests on is the social constructivist assumption that linguistic representations contributes to create the social reality. Thus, the representations of the public library that emerges in debates and other texts contributes to create and recreate the social construction of the public library. This is further assumed to get real consequences for the future of the public library.

To achieve the aims of thesis, I have conducted an ideology analysis of the debate concerning privatization of public libraries that took place in nationwide newspapers such as *Dagens Nyheter* and *Svenska Dagbladet*, as well as in Nacka local newspaper *Nacka Värmdö Posten*, from December 2010 to April 2011. Initially I identified two main ideologies regarding typical features of the debate. These I have called *The traditional or modern ideology* and *The neo-liberal or postmodern ideology*. These two ideologies are to be regarded as theoretical constructions and they are used as tools for further analysis of the material.

The analysis results shows that the images of the public library are manifold and at several points even conflicting. The debaters that on various levels joins the traditional and modern ideology assumes a collectivist view of society and put emphasis to the historical roots of the public library as an institution of popular education, a normative quality concept and traditional values as democracy, freedom of expression, development and equality. It is argued that these traditional values are threatened whether the public libraries are released for private operation. Debaters sympathizing with the neo-liberal and postmodern ideology advocates on the other hand innovation and institutional change, based on the users individual needs and preferences. The view of society is in this ideology individualistic and market-oriented and the view of culture includes a broader range of cultural expressions.

The conclusions include the finding that democracy and political targeting is promoted as overarching goals in both ideologies, but linked to different content. We can also observe that market influences nowadays affect the entire society, even activities in public facilities. Furthermore I argue that the differences in perceptions of what a public library is and should be, antagonism and unwillingness to broaden perspectives leads to difficulty concerning future development of the public library.

Keywords

ALM; public library; social constructionism; ideology analysis; privatization; mode of operation; debate; values; view of culture; market; democracy; legitimacy.

ABM; folkbibliotek; socialkonstruktivism; ideologianalys; privatisering; entreprenad; driftsform; debatt; värdegrund; kultursyn; marknad; demokrati; legitimitet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	5
Syfte och forskningsfrågor.....	6
Avgränsningar.....	6
Disposition.....	6
Bakgrund.....	7
Driftsformer och regelverk.....	8
Kulturpolitik.....	10
Bibliotek på entreprenad.....	11
Svenska Boklån AB.....	12
Tidigare debatt.....	13
Exemplet Nacka.....	14
Material och metod	17
Material och urval.....	17
Metod.....	21
Definitioner.....	22
Teori.....	23
Teoretiska utgångspunkter.....	23
Samhällsutvecklingen och den offentliga sektorn.....	24
Kultursyn.....	26
Sammanfattning.....	28
Resultat och analys.....	29
Ideologianalytisk modell.....	29
Samhällssyn och kultursyn.....	31
Samhällssyn.....	31
Kultursyn.....	35
Bibliotekssyn.....	37
Styrning och drift.....	37
Uppdrag.....	40
Användaren och bibliotekarien.....	41
Legitimitet.....	43
Det demokratiska argumentet.....	45
Bilder av biblioteket.....	47
Uppslag till vidare forskning.....	49
Källförteckning.....	51
Primärkällor.....	51
Sekundärkällor.....	53

Inledning

Den 8:e december 2010 beslutar man i Nacka kommuns kulturnämnd att kommunens samtliga sex folkbibliotek ska upphandlas. Det är första gången i historien ett sådant beslut fattats i en svensk kommun och det väckte genast livlig debatt i de stora dagstidningarna - en debatt som uppvisar tydliga ideologiska drag. Förespråkarna anser att entreprenörskap inom bibliotekssektorn leder till bättre resursanvändning och ökad popularitet som ett resultat av en nyorientering mot kund, marknad och ett vidgat kulturbegrepp. Motståndarna anser att en sådan utveckling hotar folkbibliotekets grundläggande värden och försämrar förutsättningarna att utföra det lagstagnade uppdraget. Man kan ana att debattens olika positioneringar utgår från olikartade föreställningar om vad ett folkbibliotek är och ska vara. Syftet med föreliggande studie är att studera debatten omkring aktuella privatiseringar av folkbibliotek och placera den i en ideologisk och samhällelig kontext för att utröna vilka ideologier som kommer till uttryck i argumentationen samt vilka bilder av folkbiblioteket och dess uppdrag som framträder.

I denna studie inkluderas den debatt som har förts från december 2010 till mars 2011, främst på *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Efterhand spreds debatten till andra medier och i studien inkluderas också den debatt som har förts lokalt, på tidningen *Nacka Värmdö Posten*, samt enstaka inlägg i andra medier. Parallellt med den mediala debatten har organisationer, myndigheter och intresseföreningar lagt fram rapporter och utredningar angående möjligheterna för och lämpligheten i att lägga ut folkbibliotek på entreprenad. Detta material kommer företrädesvis, tillsammans med en bibliotekshistorisk och kulturpolitisk översikt och ett antal studier av tidigare genomförda biblioteksentreprenader samt tidigare biblioteksdebatter att teckna bakgrund och kontext åt debatten.

Studiet av debatten kring folkbibliotek på entreprenad tar sin utgångspunkt i det socialkonstruktivistiska antagandet att språkliga utsagor bidrar till att konstruera den sociala verkligheten, varför de bilder av biblioteket som förmedlas i offentlig debatt antas få reell betydelse för folkbibliotekets samhälleliga förutsättningar och villkor. Studien knyter också an till diskursen om folkbiblioteket som institution och dess roll i ett förändrat och föränderligt samhälle. Folkbiblioteken etablerades som institution i samband med det moderna västerländska samhällets framväxt och kom att spegla dess grundläggande ideal och världsbild. Övergången från ett modernt till ett postmodernt samhälle har dock inneburit en uppgiven tro på det moderna samhällets ideal, som därför inte längre kan legitimera folkbiblioteket som institution och funktion. Det postmoderna samhället präglas av splittring och komplexitet och folkbiblioteken står inför utmaningen att möta detta nya framväxande samhälle med dess förutsättningar, värderingar och behov (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2007, s. 51ff).

Syfte och forskningsfrågor

Jag avser studera den samtida debatten omkring privatisering av folkbibliotek i syfte att utröna vilka ideologier som kommer till uttryck samt vilka bilder av folkbiblioteket som framträder i materialet. De bilder som förmedlas kan antas bidra till den sociala konstruktionen av folkbiblioteken, varför de också kan antas få reell betydelse för dess framtida utveckling. För att uppnå mitt syfte kommer jag att kartlägga debatten och synliggöra mönster som sedan analyseras. Mina forskningsfrågor kan formuleras som följer:

- Vilken syn på folkbiblioteket finns representerad i debatten omkring privatiseringar?

För att besvara denna fråga kommer jag att observera och analysera hur biblioteket som institution och funktion framställs i materialet samt vilka underliggande antaganden och utgångspunkter som kan skönjas.

- Hur förhåller man sig till folkbibliotekets uppdrag inom debattens olika positioneringar?

Då uppdraget förefaller vara viktigt att diskutera i en situation då folkbibliotekens drift, och därmed dess traditionella verksamhetsform utmanas vill jag även utröna om och i så fall hur olika aktörer förhåller sig till detta uppdrag i materialet.

- I vilka ideologier bottnar debattens huvudargument?

För att finna svar på frågan kommer jag att systematisera och analysera materialet utifrån ideologiska tolkningsramar. Utifrån aspekter som samhällssyn, kultursyn och bibliotekssyn kommer jag att iaktta om och i så fall hur ideologier formulerade i teoretiska facktexter eller uttryckta i lagar, idédokument och historiskt förankrade ideologier återspeglas i debatten.

Avgränsningar

I fokus för studien är den debatt som uppstod som en följd av beslutet om upphandling av de kommunala biblioteken i Nacka kommun och materialet omfattar således inlägg som gjorts från december 2010 till mars 2011. Frågan om privatisering av folkbibliotek har varit föremål för debatt flera gånger tidigare, vilket berörs i bakgrundskapitlet, och den nu aktuella debatten kommer i någon mån att relateras till tidigare debatter och debattlägen. Då det inte i förstone är sakfrågan som studeras är det värt att poängtera att uppsatsen inte i egentlig mening utgör någon fallstudie. Istället fokuseras det avgränsade materialets ideologiska aspekter och debatten kring exemplet Nacka används för att preexisterande föreställningar och förväntningar knutna till folkbiblioteket där kommer till uttryck.

Disposition

I det inledande kapitlet har studiens syfte och frågeställningar presenterats. I det följande introduceras de förhållanden som utgör debattens bakgrund och kontext. I

bakgrunden har jag inkluderat en kulturpolitisk översikt, en överblick över tidigare försök med biblioteksentreprenader och den debatt som tidigare förts kring frågan. Också Nacka kommuns biblioteksverksamheter, som är det exempel som debatten har kommit att kretsa kring, presenteras i bakgrundskapitlet.

I nästföljande kapitel presenteras material och metod. Inledningsvis redogörs för urvalet av primärmaterial, vilket utgörs av debattartiklar, och därefter presenteras kortfattat detta material. I metodavsnittet presenteras ideologianalysen och den tillämpning som avses för studien. Kapitlet avslutas med definitioner av några för studien centrala begrepp.

Därpå följer teorikapitlet, i vilket studiens teoretiska utgångspunkter presenteras: socialkonstruktivism i kombination med de samhälls- och kulturteoretiska teoribildningar som har ansetts vara av relevans i förhållande till studiens syfte. Jag intar ett institutionellt perspektiv på folkbiblioteket satt i samband med utvecklingen mot ett postmodernistiskt och nyliberalistiskt influerat samhälle.

På detta följer resultat och analys, varmed resultaten redovisas och analysen genomförs. Inledningsvis utmejslas två i sammanhanget framträdande sammanhållna ideologier, som sedan används som verktyg för fördjupad analys av materialet. Analysen har formen av resonemang och diskussion i löpande text och uppehåller sig huvudsakligen kring aspekterna samhällssyn, kultursyn och bibliotekssyn, samt kompletteras med en diskussion kring demokrati och legitimitet. Slutligen mynnar analysen ut i ett antal slutsatser och dess möjliga konsekvenser diskuteras. Jag ger avslutningsvis ett uppslag till vidare forskning på området.

Bakgrund

Sven Nilsson, författare och kulturdebattör, skriver i *Kulturens vägar* (1999) att biblioteken kan sägas ha varit idealtypiska företrädare för 18-och 1900-talets moderna idéer om rättvisa, rationalitet och neutralitet (Nilsson 1999, s. 207). Den direkta förebilden för det svenska folkbiblioteket är emellertid det amerikanska offentliga biblioteket, ”public library” (Nilsson 1999, s. 201). Public library-idéerna fick tidigt stöd i Sverige och biblioteken började betraktas som skolor för demokrati och folkbildning och en plats där olika samhällsklasser kunde mötas (Torstensson 1996, s.43).

Under 1800-talet växte också de inhemska samhällskrafter och idéströmningar som skulle möjliggöra etableringen av public library-idéerna och det moderna folkbiblioteket. Den svenska folkskolan inrättades följt av sockenbiblioteken. Därtill uppstod föreningar och folkrörelser, som betraktade biblioteken som en viktig del i sin bildningsverksamhet. Tidigare hade böcker varit svåråtkomliga. Privata och kommersiella lånebibliotek förekom, men i övrigt lästes de texter som påbjöds av kyrkan. På 1860-talet inrättades de första kommunala stadsbiblioteken i landet och på 1880-talet etablerade arbetarrörelsen egna bibliotek, där politiskt radikal litteratur samt fackböcker om ekonomi och samhällsfrågor tillhandahölls (Nilsson 1999, s. 201ff). År 1905 beslutade riksdagen att ge statsbidrag till bibliotek som höll öppet för allmänheten och sex år senare föreslog Valfrid Palmgren i en statlig utredning att bibliotekssystemen skulle standardiseras enligt den amerikanska public library-

modellen, varpå folkbiblioteken blev kommunala, allmänna och offentliga. Utvecklades var sedan snabb under 1930- och 40-talen då de samhällsgrupper som startat folkrörelserna och byggt upp folkbildningsarbetet fått politiskt inflytande i det framväxande socialdemokratiska samhället (Torstensson 1996, s. 43). Sammanfattningsvis kan sägas att folkbiblioteksiden har sin bakgrund i tre skilda traditioner: De privata kommersiella lånebiblioteken, sockenbiblioteken och folkrörelsernas föreningsbibliotek. Detta har medfört att olika och delvis motstridiga ideal, kundorientering, uppfostringstänkande och folkbildningsidealism, har kommit att samexistera inom institutionen, vilket har skapat vissa inre spänningar (Nilsson 1999, s. 205).

Under 1960- och 70-talen ökade antalet folkbibliotek i landet, men utvecklingslinjen bröts under 1980-talet då siffrorna avstannade. Anslagen till biblioteken minskade och många mindre biblioteksfilialer lades ner. Idag är folkbiblioteken till 95% kommunalt finansierade och de utgör den största enskilda posten i kommunernas utgifter för kulturverksamheter (ca. 40% av kulturanslagen). Det förekommer emellertid stor variation mellan kommunerna ifråga om hur mycket pengar som totalt satsas på kulturverksamheter - allt ifrån 400-2000 kronor per invånare och år, 2009 (Kulturrådet 2010, s. 35f).

Driftsformer och regelverk

I Bibliotekslagen formuleras folkbibliotekens samtida roll och uppdrag. Där görs gällande att alla medborgare ska ha tillgång till ett folkbibliotek där databaserad information görs tillgänglig och litteratur utlånas avgiftsfritt. Särskild uppmärksamhet ska vid folk- och skolbiblioteken ägnas minoritetsgrupper i samhället, samt barn och ungdomar (Bibliotekslag 1996:1596). UNESCO:s folkbiblioteksmanifest formulerar vidare bibliotekens roll utifrån en internationell position. Manifestet befäster folkbibliotekets uppgift att göra all slags kunskap tillgänglig för användarna samt formulerar, till skillnad från den svenska bibliotekslagen, kravet att folkbibliotekets utbud och tjänster ska vara fria från ideologiska, politiska, religiösa och kommersiella påtryckningar (Lindberg 2009, s. 6). Folkbiblioteksmanifestet lägger också vikt vid den kontext av demokrati och yttrandefrihet som folkbiblioteken verkar i:

Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därmed spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas eget deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.

Unesco:s folkbiblioteksmanifest 1994, s. 17

Den typ av drift som dominerar inom kommunala verksamheter idag är *offentlig drift*, vilket innebär att verksamheter drivs av kommunen, i förvaltningsform. Kommunen styr, finansierar och driver verksamheten och politikerna har via nämnder direkt kontroll. *Upphandling* innebär att en kommunal verksamhet mot ekonomisk ersättning utförs av en extern aktör (privat, ideell eller kooperativ), där ansvar och huvudmannaskap för verksamheten kvarligger hos kommunen som oavsett driftsform har övergripande ansvar för verksamhet och tjänster (Svensson 2007a). *Entreprenad* är en form av upphandlad verksamhet som innebär att ett åtagande efter upphandling utförs av en privat aktör (Svensk Biblioteks förening 2010, s. 6f). Utöver dessa

driftsformer finns också *kommunala företag* (helägt eller delägt), *intraprenad* och *kooperativ*. Kommunala företag innebär att ett aktiebolag, en stiftelse eller en ekonomisk förening genom ägardirektiv från kommunfullmäktige får rätt att driva en verksamhet (Svensson 2007a). Intraprenad innebär att en självständig ”företagsliknande” enhet utför verksamhet inom ramen för den kommunala förvaltningens organisation. Verksamheten omfattas av nämndens och fullmäktiges verksamhetsplaner och mål, kommunens policier, regelverk och ingångna avtal. Kooperativ är en form av samverkan där medlemmar äger och driver en verksamhet, och är oftast ekonomiska föreningar där driftformen syftar till att generera största möjliga nytta i form av ekonomisk vinst och inflytande för medlemmarna (Svensk Biblioteksforening 2010, s. 6f).

Utmaningsrätt är en reglering antagen av cirka femton svenska kommuner¹ som innebär att en entreprenör som är intresserad av att driva en kommunal verksamhet kan lämna ett önskemål om att verksamheten ska upphandlas (Renstig och Morin 2009, s. 8). Vilka verksamheter som får lov att utmanas skiljer sig åt mellan kommuner, men gemensamt är att myndighetsutövning, verksamheter med strategiska ledfunktioner och verksamheter som enligt lag måste utföras av kommunen inte kan utmanas (Svensk Biblioteksforening 2010, s. 7). Kommunallagen 19§ gör vidare gällande, att kommunen vid kommunala entreprenader ska ha fortsatt möjlighet att kontrollera och följa upp verksamheten, samt genom avtal tillförsäkra allmänheten möjlighet att få insyn i verksamhetens drift (Kommunallag 2002, s. 249). Också Bibliotekslagen äger giltighet oavsett driftform. Konkurrensutsättning och upphandling av offentlig verksamhet måste ske enligt Lagen om Offentlig Upphandling (LOU 2001:1091) som syftar till att offentligt styrda organ ska dra nytta av konkurrensen på marknaden för att offentliga medel vid köp av varor och tjänster ska användas på bästa sätt (Riese 2010, s. 6). Inför upphandlingen utformas ett förfrågningsunderlag av beställaren, utifrån vilket leverantören skapar sitt anbud. I förfrågningsunderlaget ska krav på leverantören ifråga om yrkesmässig kapacitet och ekonomisk ställning, liksom de betalnings- och leveransvillkor som ska gälla under aktuell period klargöras (Ibid. s. 13f). Ett kontrakt sluts mellan beställaren och den leverantör vars anbud uppfyller kraven i förfrågningsunderlaget samt är mest fördelaktigt ur ekonomisk synpunkt (Ibid. s. 7). Kontraktet ligger sedan till grund för uppföljning och utvärdering (Ibid. s. 17f).

I nu aktuell debatt har uttrycket ”privatisering av folkbibliotek” använts frekvent, i synnerhet i medierna. Privata bibliotek drivs emellertid inte i samhällets regi och är inte heller tillgängliga för allmänheten (Lindberg 2010, s. 9). Vad debatten handlar om och min studie behandlar är kommunala bibliotek som konkurrensutsätts och kan komma att läggas ut på entreprenad, vilket är vad man har beslutat göra i Nacka. Skälet till att jag väljer att använda beteckningen ”privatisering” är att det i valet att konkurrensutsätta kommunala verksamheter finns en rörelse mot ökad privatisering.

¹ Uppsala, Stockholm, Sollentuna, Kungsbacka, Uddevalla, Örebro, Enköping, Linköping, Örkelljunga, Solna, Halmstad, Häbo, Täby, Hörby, Vetlanda är de kommuner som 2009 hade infört utmaningsrätt.

Kulturpolitik

I den senaste Kulturpropositionen ”Tid för kultur” (Prop. 2009/10:3) formuleras de nya kulturpolitiska målen:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. För att uppnå målen ska kulturpolitiken:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Tid för kultur 2009, s. 26

En invändning som gjorts är, att dessa mål inte lyfter fram kulturens roll som motkraft och alternativ till det kommersiella utbudet, vilket gjordes i de kulturpolitiska målen från 1974 och 1995 (Tid för kultur 2009, s. 27). Om finansiering av kulturell verksamhet står nu att läsa: ”Kulturlivets olika intressenter har mycket att vinna på att i högre utsträckning än i dag samverka kring villkor och förutsättningar för extern finansiering” (Tid för kultur 2009, s. 13).

I Kulturpropositionen understryks upprepade gånger kulturens egenvärde och dess existensberättigande bortom alla tänkbara effekter på diverse samhällsområden. Nyttospekten är detta till trots starkt närvarande i propositionen då kulturen bland mycket annat relateras till hälsa, regional tillväxt och hållbar utveckling (se t.ex. s. 105).

Statens Kulturråd fick i regleringsbrevet 2008 i uppdrag att generera förslag på hur entreprenörskap och företagande samt samverkan med näringslivet kan stimuleras inom rådets verksamhetsområden, vilket resulterade i skrivelsen ”Entreprenörskap och företagande inom Kulturrådets verksamhetsområde” (2008). Man uppmärksammar här den förändrade synen på kulturens roll i samhället, från att ha förväntats motverka ”kommersialismens negativa verkningar” till att betraktas som ett verktyg för att skapa tillväxt och attraktiva regioner för turism och boende, samt bidra till samhällsutvecklingen inom områden som utbildning, hälsa och näringsliv. Ur ett närings- och konsumentperspektiv talas om kultur som ”upplevelseindustri”. Många verksamma inom kulturens områden vill emellertid hålla fast vid kulturens egenvärde, bortom nyttoaspekterna (s. 8f). Kulturrådet ser förvisso många möjligheter i att stimulera entreprenörskap och företagande inom kultursektorn, men ifråga om biblioteken förhåller man sig skeptisk och ställer de sedvanliga frågorna om huruvida demokrati, yttrandefrihet, insyn, neutralitet, allsidighet i medieurval och samverkan mellan bibliotek kan upprätthållas vid utbyggd entreprenad (Ibid. s. 19).

Håkan Juholt, nyvald partiordförande för socialdemokraterna (25/3 2011), lägger fram sin kulturpolitiska programförklaring i *DN* (2011-04-21). Han ser kritiskt på ett samhälle som förvandlas från gemensam angelägenhet till individuella projekt och formulerar synen på människan som medborgare i ett samhälle snarare än som kund

på en marknad. Juholt tilldelar kulturen en avgörande roll i upprättandet av det gemensamma samhället och menar att kulturen inte kan överleva och vara fri om den hänvisas ”enbart till marknadens krafter”. Kulturpolitiken ska ge plats åt kulturuttryck från det lättillgängliga och kommersiellt gångbara till det provocerande och obekväma. Kultur kan ge nya jobb och andra ekonomiskt gynnsamma verkningar, men detta vill Juholt snarast betrakta som ”goda bieffekter” medan kulturpolitikens primära syfte är att skapa förutsättningar för ett rikare liv och ett fullödigare medborgarskap (Juholt, *DN* 2011-04-21).

I skrivande stund har en statlig litteraturutredning, ledd av tidigare riksbibliotekarie Tomas Lidman initierats. Utredningen syftar till att dels bedöma teknikutvecklingens betydelse för tillgången till kvalitetslitteratur och dels att föreslå statliga insatser för ökat läsande bland unga samt tillgodose ett rikt utbud av kvalitetslitteratur. I den senaste budgetpropositionen har regeringen avsatt 127 miljoner kronor per år för satsningar på litteratur och läsfrämjande åtgärder (Barkman 2010).

Bibliotek på entreprenad

Föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) grundades 1969 och arbetar utifrån en socialistisk grundsyn för att stödja tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik, samt att aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara. Genom tidskriften *bis* för man debatt omkring bibliotekens sociala roll och ansvar. Inför Bok- och biblioteksmässan 2007 gjorde BiS en sammanställning av de svenska folkbibliotekens driftsformer, i syfte att skaffa överblick över området och över de skäl som angetts för att välja alternativ drift. Vid tiden för kartläggningen var det totala antalet bibliotek med alternativa driftsformer nitton stycken. Studien visade att driftsformer som förekommer utöver den vanliga kommunala är av olika slag och inbegriper olika grad av ideellt arbete samt olika slags finansiering (BiS 2007, s. 1). Man fastslår att bibliotek på entreprenad inte är något nytt fenomen. Det dittills mest uppmärksamade fallet var när driften av folkbiblioteken i Åre kommun år 1990 övertogs av företaget Nordisk Biblioteksutveckling AB. Biblioteken i Åre återgick i kommunal regi efter cirka ett år, då entreprenörer gick i konkurs (Ibid. s. 1). Detta fall har omskrivits av Göran Bostedt (1995), statsvetare med inriktning mot offentlig förvaltning vid Mittuniversitetet. Bostedt konstaterar att invånarna i Åre sammantaget upplevde en kvalitetsförbättring ifråga om biblioteksverksamhet och service under tiden för entreprenaddriften (s.36), och menar att de resultat entreprenören uppnådde bör kunna uppnås också i kommunal förvaltningsform, men att organisationsförändringar kan vara nödvändiga för att locka fram reflektion kring invanda arbetssätt och i förlängningen utveckling och nytänkande - något som Bostedt efterfrågar på folkbiblioteksområdet (s.36). År 1991 lades ett bibliotek ut på entreprenad i Järna i Södertälje kommun, vilket skedde utan större uppståndelse i medierna. Fallet omskrevs i en magisteruppsats av Aronson och Linder (1996), som konstaterar att det inte finns något färdigt koncept för lyckad entreprenaddrift, utan att driftsformen för att bli framgångsrik bör ta hänsyn till lokala förutsättningar (Aronson & Linder 1996, s. 63ff).

Bland entreprenörerna i BiS sammanställning syns föreningar, stiftelser, Svenska kyrkan, Folkets Hus och en bokhandel. Skälen som angetts för entreprenaddrift är i ungefär en tredjedel av fallen lokala politiska initiativ som en följd av att filialer och

skolbibliotek under 1990-talets hårda besparingskrav hotats av nedläggning (BiS 2007, s. 2f). I Hammarkullen i Göteborg och i Söråker i Timrå drivs de lokala biblioteken av Folkets Hus. Detta initiativ har politisk anknytning och entreprenadavtal föreligger. I ett fall, i Bastuträsk i Västerbotten, drivs biblioteket av föreningen Korpen och i Grubbe i Umeå som en intraprenad: ett politiskt initiativ som togs efter positiva erfarenheter från andra kooperativt drivna verksamheter i kommunen. Rena entreprenader finns i Hällefors och Grythyttan, liksom i Töre i Kalix och Diesilverkstadens bibliotek i Nacka. Någon regelrätt upphandling hade vid tidpunkten för sammanställningen (2007) inte skett, men har idag genomförts i Linköpings kommun (Svensk Biblioteksforening 2010, s. 11).

Statens Kulturråd genomförde 1994 en utredning i samarbete med Svenska Kommunförbundet, där man ville utröna lämpligheten i entreprenad som driftform för folkbibliotek. Som bakgrund till frågans aktualisering på 1990-talets anges just en på grund av kraftiga besparingar på många håll ansträngd kommunal ekonomi. Förhoppningen väcktes att andra driftsformer än traditionella skulle resultera i minskade utgifter för kommunerna. Ett annat skäl till frågans aktualisering vid den givna tidpunkten anges vara den borgerliga regeringens uttalade intention att i ökad utsträckning konkurrensutsätta kommunala verksamheter, samt en ideologisk drivkraft inom vissa kommuner att hitta alternativ till traditionell kommunal drift. I 1990-talets debatt uttrycktes emellertid farhågor om att andra driftsformer än den traditionella skulle komma att hota den värdegemenskap och samsyn som genomsyrar biblioteksväsendet. Debattörer ansåg att neutraliteten, kvaliteten och professionaliteten skulle hotas om aktörer med andra värderingar än de som traditionellt förknippats med folkbiblioteken skulle få inflytande över verksamhet och drift. Det befarades också att bokbestånden då skulle utarmas och förflackas (*Entreprenad – till vilket pris?* 1994, s. 6ff).

Konkurrensutsättning av folkbiblioteksverksamhet var ett nytt och begränsat fenomen vid tiden för genomförandet av Kulturrådets utredning och man menade sig inte kunna se några effekter i form av minskade kostnader eller ökad rationalitet i driften. Man konstaterar dock att kravet på att bibliotekens tjänster är och ska vara avgiftsfria gör biblioteken beroende av offentliga medel och att detta i praktiken omöjliggör konkurrens på området, då det inte finns någon marknad för entreprenörer att vara aktiva på. Vidare gör utredningen gällande att folkbibliotekens tydliga ideologiska styrning medför ytterst begränsad handlingsfrihet för eventuella entreprenörer. Undersökningen ansågs inte heller ge belägg för att entreprenadformen i sig skulle leda till ökad kreativitet och nytänkande; de granskade biblioteken uppvisade inte några exempel som inte hade kunnat åstadkommas i kommunal regi. Efter genomförd studie gör Kulturrådet samma bedömning som fjorton år senare, i ”Entreprenörskap och företagande inom Kulturrådets verksamhetsområde” (2008): att folkbibliotek bör drivas i offentlig regi då entreprenader inte anses tillämpligt på detta verksamhetsområde (*Entreprenad – till vilket pris?* 1994, s. 8-11).

Svenska Boklån AB

Svenska Boklån AB är ett företag som har inriktat sig på att utföra tjänster åt folkbibliotek. Företaget har fram till idag utmanat biblioteksverksamheter i Uppsala, Stockholm, Sollentuna, Enköping och Linköping. I fyra av dessa kommuner har utmaningen fått avslag med motiveringen att Svenska Boklån AB har begränsad eller

ingen tidigare erfarenhet från bibliotekssfären. I Linköping godtogs utmaningen men vid upphandlingen gillades stadsbibliotekets eget förslag (Svenska Boklån 2009, s. 12). Svenska Boklån AB startade 2008 med den genomgripande affärsidén är att skapa kundfokus inom folkbiblioteksverksamheten. Man vill profilera medieutbudet genom att ”hela tiden anpassa tillgången till efterfrågan”, vilket åstadkommes genom kartläggning av kundernas behov och villighet att betala för olika produkter och tjänster (Ibid. s. 12). Man tänker sig kunna göra anpassningar efter avvikande kundönskemål gällande behov som kan tillfredsställas ”med bibehållen lönsamhet” (Ibid. s. 3). Genom att balansera tillgång och efterfrågan samt gallra medier vartefter de minskar i aktualitet ska kötiderna minska och cirkulationstalet optimeras (Ibid. s. 13). Bibliotekens användare benämns som kunder, bestånd och tjänster som varor och de anställda som säljare (se t.ex. Svenska Boklån 2009, s. 4). Magnus Wicén, företagets kontaktperson, säger i en intervju: ”Hälften av alla böcker på svenska bibliotek är aldrig utlånade. Det kostar pengar och binder kapital i onödan. Samtidigt finns för få exemplar till utlåning av populära författare som Camilla Läckberg till exempel” (Renstig & Morin 2009, s. 16). Svenska Boklån accentuerar slutligen fördelarna med offentlig-privat samverkan, som ökad kvalitet och effektivitet till följd av nya incitamentsstrukturer, skalfördelar och tydliggörandet av ekonomiska flöden (Svenska Boklån 2009, s. 13).

En följd av den utpräglade marknadsstyrning som förespråkas av Svenska Boklån är att de biblioteksanställdas makt över mediasamlingen minskar. Margareta Svanelid, chef på Dieselverkstadens bibliotek i Nacka, påpekar att personalen på Dieselverkstaden har stort inflytande över medieutbudet och att de anställda, i egenskap av experter på olika områden, styr urvalet. Dieselverkstadens framgångar beror, enligt Svanelid, således inte på marknadsanpassning utan snarare på de fördelar som den privata driftsformen har medfört ifråga om förkortade beslutsgångar och det förhållande att aktiebolaget som privat aktör inte behöver följa LOU, vilket gör att man ibland kan förhandla fram bättre priser (Hässler 2008).

Tidigare debatt

Med anledning av den utveckling som speglas i texterna ovan har en lågintensiv debatt kring privatiseringsfrågan förts under flera års tid. Aktörer som hörts i denna debatt är bland andra Lena Lundgren, styrelseledamot i BiS, Barbro Borg, bibliotekschef i Solna, Christer Hermansson, författare, bibliotekarie och kulturchef i Strängnäs kommun, Per Perstrand, anställd vid Dieselverkstadens bibliotek i Nacka och Mats Myrstener, bibliotekarie, biblioteksforskare och styrelseledamot i BiS. Bland nämnda debattörer är Perstrand den enda som till fullo stödjer privatiseringsprocessen. Hans argument exemplifieras med det sedan 2002 privat drivna biblioteket Dieselverkstaden, som tillämpar ett kundorienterat förhållningssätt: man har öppet när folk är lediga och nya titlar finns för utlåning i biblioteket samtidigt som de når bokhandeln. Perstrand betonar vidare betydelsen av en vid Dieselverkstaden tillämpad kultursyn som inte gör skillnad på högt och lågt. Dessa faktorer har tillsammans genererat nöjda biblioteksanvändare och ett ökande antal besök och utlån, skriver Perstrand (SvD 2008-07-23).

Lundgren skriver i texten ”Vad är ett folkbibliotek?” (bis 2008:2) att försöken med privatisering av bibliotek bara kan ”avvärjas” om vi först definierar vad vi menar med ett folkbibliotek. Lundgren undrar vad som sker med samhällsansvar,

medborgarengagemang och demokrati liksom insyn, allsidighet och neutralitet vid entreprenad drift, samt hur ”olönsamma verksamheter” såsom service till gamla och användare med läshinder kommer att fungera. ”Finns det längre något värde i folkbiblioteksiden?”, frågar Lundgren och vill att en tydlig och allsidig definition av folkbiblioteket, utifrån vilken kommunal drift kan motiveras, ska formuleras (Lundgren 2008, s. 29f).

Borg höll under bokmässan 2007 föredraget ”Fyra skäl för och ännu fler emot: Vad är bibliotek på entreprenad och kan det vara bra?”, som senare publicerades i *bis* (2007:4). Hon positionerar sig däri som motståndare till privatiseringar, formulerar privatiseringsförespråkarnas argument och går i dialog med dessa. Hon skriver att privat drift inför pengar som incitament på arbetsplatsen vilket kan leda till ökad effektivitet. Vidare anger hon det ideologiska argument som finner stöd i ett utbrett marknadsekonomiskt tänkande och som intar ståndpunkten att det finns grundläggande systemfel i offentlig sektor som leder till ineffektivitet och oförmåga att tillgodose medborgarnas önskemål. Det avslutande argumentet som Borg formulerar är föreställningen att det på grund av snabbare beslutsprocesser och avformalisering är ”roligare att jobba 'privat'” (Borg 2007, s. 18f). De risker Borg ser med entreprenad drift är att kommunens kulturpolitiska inflytande minskar, att neutraliteten kan komma att hotas samt en risk för fragmentisering av bibliotekens nätverk som en följd av att de går från att vara samarbetspartners till att bli konkurrenser. Vidare kan graden av insyn minska då en verksamhet drivs av en privat aktör, eftersom förvaltningslagen inte omfattar denna typ av drift. Därtill kan kvantitet komma att fokuseras på bekostnad av kvalitet eftersom kvantitativa mål är lättare att formulera än kvalitativa. Jakten på fler besök och utlån kan ge minskat utrymme för långsiktighet och eftertanke. Den sista av Borg formulerade invändningen är en risk för ”privat monopol”: att vissa företag växer sig stora och tränger ut andra, då det är genom stordrift man skapar vinst. Borg ställer sig avslutningsvis frågande till vem som skulle vilja ge sig in i branschen med biblioteksentreprenader och varför: Finns det verkligen tillräckligt ekonomiskt incitament för ett företag att lägga ett anbud, undrar hon (Borg 2007, s. 18f).

Ytterligare argument som i debatten förts fram mot privatisering av bibliotekssektorn är farhågan att bestånden ska urholkas och den litterära mångfalden hotas till följd av att färre titlar köps in, att folkbiblioteken enbart kommer att tillhandahålla kommersiellt gångbar ”skräplitteratur och annan lättsmält underhållning” (Hermansson 2007) samt att man utvecklar verksamheter som drar till sig ungdomar men stöter bort äldre målgrupper (Myrstener, *DN* 2008-07-07).

Exemplet Nacka

Den 8:e december 2010 beslutar man i Nacka kommuns kulturnämnd att konkurrensutsätta kommunens samtliga sex folkbibliotek. Beslutet vilar på nämndens utvärdering av biblioteket Dieselverkstaden som drivits på entreprenad sedan 2006, samt det faktum att ytterligare två av kommunens bibliotek har visat intresse för entreprenadformen och använt utmaningsrätten (*DN* 2010-12-10). Beslutet leder till att den sedan 1990-talet slumrande debatten kring privatisering av folkbibliotek återupptas med förnyad energi.

Dieselverkstaden i Nacka hade sin upprinnelse i en idé i Nackas kulturnämnd om att locka unga människor till biblioteket. Man ville inte i första hand rikta sig till vana biblioteksbesökare, utan till de som sällan eller aldrig besöker biblioteket. Man satsade på att utveckla ett ”annorlunda” bibliotek med en populärkulturell profil och ett stort utbud av musik, film, fantasy och TV-spel. Man tillämpade också en annorlunda värdering av personalkompetens, där erfarenhet av arbete med unga prioriterades. Ingen av de sex personer som rekryterades var utbildade bibliotekarier (Sharon Krafft 2011, s. 8). Dieselverkstaden öppnade 2002. Personalen fick från början stor frihet att styra verksamheten och den tid som tjänades in på färre möten och mindre organisatoriskt arbete användes till att hålla biblioteket öppet alla dagar i veckan. År 2005 ansökte personalen om att få driva biblioteket som en ekonomisk förening vilket, med stöd i Nacka kommuns styrprinciper som anger att konkurrens ska användas i alla verksamheter, bifölls i kulturnämnden 2006. Nämndens dåvarande ordförande, Tobias Nässén (M), motiverar beslutet i en intervju i *DIK Forum*: ”Inställningen hos den borgerliga majoriteten i Nacka är att vi är positiva till människans förmåga att ta ansvar. Därför var vi positiva till personalens initiativ.” Så småningom ombildades driften från ekonomisk förening till aktieföretag, med fortsatt kommunal finansiering (Sharon Krafft 2011, s. 8f).

År 2006 genomfördes också en reform i Nacka kommun kallad Kulturlyftet, där bland annat ett nytt prestationsbaserat finansieringssystem för biblioteken infördes för samtliga bibliotek i kommunen, som innebar att ett beräknat antal boklån och besökare i fortsättningen skulle avgöra hur mycket pengar varje bibliotek tilldelades. Om resultatet inte blev det förväntade blev biblioteket återbetalningsskyldigt. Tanken var att på detta sätt skapa ett ekonomiskt incitament för ökad kvalitet i verksamheten, i betydelsen tillgodoseende av efterfrågan (KUN 2005/24). Det nya finansieringssystemet är fortfarande i bruk och det har lockat fram olika strategier för att nå det uppskattade målet: På Nacka Forums bibliotek införde man i december 2010 regeln att låntagare slapp betala eventuella förseningsavgifter förutsatt att de lånade fem nya böcker vid återlämningen av de försenade. Förkortad utlåningstid på populära titlar är en annan ofta tillämpad strategi (af Kleen 2011, s. 27f).

Inom ramen för Kulturlyftet påbörjade biblioteksmyndigheterna i Nacka ett arbete med att profilera innehåll och verksamhet utifrån användarnas behov och intressen (Westling 2010, s. 5). Man ville göra biblioteken till ”mötesplatser” vilket resulterade i att beståndet på Nacka Forums bibliotek halverades, från 70 000 till 35 000 titlar (af Kleen 2011, s. 28), samtidigt som antalet besökare ökade från 300 000 till drygt 500 000. Totalt i kommunen ökade besöksantalet från 900 000 till 1,4 miljoner (Westling 2010, s. 24). Idén om biblioteket som mötesplats spreds över landet. På Dieselverkstadens hemsida, under fliken ”Om oss”, står att läsa: ”Driftsformen ger oss en frihet i att forma verksamheten efter våra besökares behov.”

Under hösten 2010 genomfördes en biblioteksutredning i Nacka kommun med syfte att ta fram förslag till en reviderad biblioteksplan, finansieringsmodell samt gemensam driftsmodell för biblioteken i kommunen. I slutrapporten konstateras att det prestationsbaserade systemet för finansiering har medfört ökade öppettider, besök och utlån samt att kundundersökningar har visat på nöjda biblioteksanvändare, men att de parametrar som reglerar ersättningen inte på något tillfredsställande sätt kan mäta bibliotekens kvalitet och totala prestationer. Man ser en risk i att kvalitativa och

strategiska verksamhetsområden, såsom uppsökande och läsfrämjande verksamheter, kan förlora fokus. För att säkerställa att bibliotekslagen och kommunens biblioteksstrategi implementeras ser man därför behov av att utveckla nya parametrar och en breddad kvalitativ uppföljning av verksamheten (Westling 2010, s. 2). Vad gäller Dieselverkstadens övergång från kommunal till privat regi genomförde Ernst & Young, konsulenter inom verksamhets- och affärsutveckling, en utvärdering 2010. De konstaterar att användarna till övervägande del är nöjda med verksamheten, men anser att beståndet är litet och att det är tveksamt om besökarna är representativa för kommunens befolkning. Ernst & Young menar att nämnden bör utveckla sin uppföljning av verksamheten för att säkra att målen i biblioteksplanen uppfylls, särskilt med hänseende till särskilda gruppers behov. Utvärderingen visar emellertid att övergången från kommunal till privat regi har skapat ett arbetsklimat där personalen upplever sig friare, samt att löskopplingen från LOU har inneburit möjligheter att göra inköp till bättre priser än tidigare (Ernst & Young 2010, s. 2f).

Enligt förslaget till reviderad biblioteksstrategi för folkbiblioteken i Nacka ska enheterna tillhandahålla ett varierat medieutbud och tjänster som främjar individens utveckling. Utifrån kommunens och kulturnämndens övergripande och strategiska mål, formuleras följande mål för biblioteksverksamheten:

- Öppenhet: Biblioteket ska erbjuda lättillgängliga bibliotekstjänster i takt med tiden till alla medborgare. Bibliotekens öppettider ska vara generösa och motsvara kundens behov. Kunden ska ha reellt inflytande över verksamheten.
- Lust: Verksamheten ska stimulera till läsande, språkutveckling, berättande och bidning. Biblioteken ska vara välkomnande miljöer som stimulerar till möten och idéer samt vara scener för varierande inslag av konst och kultur.
- Mening: Biblioteken ska ge förutsättningar för livslångt lärande och individuell utveckling för medborgarna. De ska bidra till jämlika förutsättningar för åsiktsbildning och tillgång till information samt vara funktionella mötesplatser med särskilt fokus på de prioriterade målgrupperna.

Genom regelbunden uppföljning kompletterade med fördjupade utvärderingar kring utvalda frågeställningar, ska kulturnämnden säkerställa att fastställda mål uppfylls (KUN 2010/42, s. 5f).

Material och metod

I detta kapitel presenteras det urval av debattartiklar som utgjort studiens undersökningsmaterial. Därefter presenteras den metod, ideologianalysen, som tillämpats för studiens genomförande samt några i sammanhanget centrala definitioner.

Material och urval

I fråga om urval gällande studiematerialet kan sägas att undersökningen, såsom tidigare angetts, avser den pågående debattens ideologiska aspekter. Debatten som helhet omfattar ett större antal inlägg som hela tiden växer då debatten i skrivande stund är aktuell. Denna studie avser dock inte att ge någon heltäckande översikt över aktörer och argument. Istället fokuseras den huvudsakliga argumentationen och dess ideologiska förankring. Varje utmärkande positionering representeras, men upprepningar undviks i möjligaste mån. Sådillvida medför studiens ideologiska inriktning en avgränsning baserad på mättnad avseende argumentationens innehåll.

Valet att avgränsa materialet till inlägg i den samtida debatten grundar sig i en vilja att undersöka ett aktuellt ämne samt ett material som, då det är nypublicerat, inte tidigare har legat till grund för analys. Tidigare debatter i ämnet har inkluderats i uppsatsens bakgrundsmaterial för att, där det tillför någonting till analysen, åskådliggöra förändringar över tid i debattens ideologiska nyanser.

Jag har valt att inkludera den mediala debatten på riksplenet, som förts i de stora dagstidningarna, då denna i hög grad präglar debatten som helhet. Jag har också strävat efter att inkludera viktiga aktörer, som intresseorganisationer, bibliotekariéer och biblioteksanvändare. Dessa aktörer kommunicerar genom utredningar och branschtidskrifter men också i lokala och rikstäckande medier. Utsagor i intervjuer kommer inte att betraktas som debattinlägg med anledning av att frågan om budskapets avsändare är oklar då den journalist som utför intervjun och dennes inställning alltid syns i texten och påverkar budskapet. Olika delar av samma texter har ibland kommit att inkluderas som bakgrund respektive primärmaterial. Detta är med anledning av att undersökningar och rapporter, utöver att vara redogörande och rent informativa, ofta också innehåller argumenterande och ideologiskt färgade delar som det kan finnas anledning att göra till föremål för undersökning.

I det följande presenteras kortfattat debattörerna tillsammans med det debattunderlag som studien avser. För att göra materialet lättare att överblicka är det indelat efter medier, och inom mediet i huvudsak kronologiskt. Materialet kommer sedan att ligga till grund för den analys som vill besvara i denna studie ställda frågor. Debatten

omkring privatisering av biblioteken i Nacka startade i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*, och spred sig efterhand till andra forum. Ett eget avsnitt ägnas den debatt som förts på lokalt, i tidningen *Nacka Värmdö Posten*, där några av de aktörer som direkt berörs av förändringarna kommer till tals.

Jonas Thente är litteraturkritiker och redaktör på *DN*. I sitt känsloladdade och starkt ideologiska och idealistiska debattinlägg "När det gäller våra bibliotek så skall privatiseringsivrarna hålla sina skitiga små fingrar därifrån" (*DN* 2010-12-14) slår han ett slag för bevarandet av de svenska folkbiblioteken i sin traditionella form. PM Nilsson, journalist och tidigare chef för ledarredaktionen på *Expressen* (1999-2007), idag VD för nyhetssajten Newsmill och boende i Nacka, följer upp med artikeln "Privata bibliotek har en demokratiserande funktion" (*DN* 2010-12-21). Nilsson driver den pragmatiska tesen att privat drivna bibliotek är av godo därför att de fungerar bra och uppskattas av allmänheten. Henrik Berggren är historiker och journalist, verksam som ledarskribent på *DN*, där han också var kulturchef 2000-2003. I "Bibliotek: Inget för marknaden" (*DN* 2010-12-22) tar Berggren tydlig ställning mot alla försök med privatisering av folkbibliotek, med huvudargumentet att de kommunalt drivna biblioteken fungerar väl och tillhandahåller fri tillgång till böcker som inte alltid går att komma åt på annat sätt. Även Bengt Göransson, tidigare socialdemokratisk politiker; kultur- och skolminister 1982-1989 och utbildningsminister 1989-1991, samt ordförande i ABF:s förbundsstyrelse 1980-1982 tar ställning mot privatiseringar och riktar i "Biblioteket fyller en central roll för kulturlivet" (*DN* 2010-12-22) kritik mot de högerpolitiker som, enligt Göranssons mening, inte inser bibliotekens centrala funktion.

Per Wirténs "Från bildning till business" publicerades i *Dagens Arena* (2010-12-20), en nättidning som kallar sig oberoende radikal och progressiv och för vilken Wirtén är chefredaktör. Arenagruppen, en ideell vänsterorienterad förening, står bakom publikationen. Wirtén hävdar utifrån ekonomen och nobelpristagaren Amartya Sens teorier bibliotekens tillhandahållande av kunskap som viktigt verktyg för rättvisa, jämlikhet och utveckling. Wirtén vill att biblioteken ska kvarstå i sin traditionella form, så att denna möjlighet till utveckling mot rättvisa och jämlikhet inte ska gå förlorad.

I *SvD* inleds debatten av Annina Rabe, litteraturkritiker och kulturjournalist, som skriver "Utförsäljning av bibliotek bara början" (2010-12-13). Rabe ställer sig kritisk till den politiska retoriken kring "biblioteket som mötesplats" och uttrycker oro över vad som sker om "de grundvärden som gratis tillgång till bildning och kultur", som tidigare genomsyrat folkbibliotekens verksamheter ersätts av "tomma tidstypiska politikerfloskler". Tobias Nässén (M), dåvarande ordförande för kulturnämnden i Nacka, svarar på Rabes debattinlägg i artikeln "Driftsformen avgör inte bibliotekens kvalitet" (*SvD* 2010-12-27). Nässén menar att det är av godo att politiker styr och sätter mål för biblioteksverksamheterna. Han skriver att kvalitet och tillgänglighet är viktigare än driftsform. Sanna Rayman, ledarskribent på *SvD*, skriver i "Bibbelbabbelbibliotek" (2010-12-24) att hon anser fördelarna med privatiseringar av bibliotek vara högst oklara, men konstaterar samtidigt att biblioteksdebatter ofta präglas av "biblioteksromantisk samtidsförnekelse" och konservativ bibliotekssyn. Rayman påpekar att så gott som alla bibliotek i landet idag jagar höjda besöksiffror och att detta således inte enbart är ett resultat av den konkurrensutsättning som nu har

aktualiserats. Debatten i *SvD* fortlöper när stockholmspolitikerna Helen Törnqvist (C) och Madeleine Sjöstedt (Fp) debatterar för och nackdelar med entreprenaddrift. Törnqvist menar att en biblioteksutveckling enligt marknadsmässiga villkor kan bidra till ökad läslust och utlåning, då kunderna tillåts styra utbudet. Sjöstedt svarar att biblioteken har både ett kulturarvs- och bildningsuppdrag och att det måste finnas en miljö som inbjuder till eftertanke och förkovran. Även Kalle Güettler, ledamot i Sveriges Författarförbunds Biblioteksråd, bemöter Törnqvists inlägg och skriver att en verksamhet så mångfasetterad som folkbibliotekens kräver att välutbildad personal verkar i bibliotekslagens anda. De förändringar som har genomförts i Nacka har lett till att öppettider och antal besök har ökat, men att flera grundläggande funktioner försämrats: medieutbudet och personaltätheten har exempelvis minskat, skriver han.

Margareta Lundberg Rodin, prefekt vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap vid högskolan i Borås betonar i *Borås Tidning* (2011-01-03) de svenska folkbibliotekens rötter i folkrörelserna och den däri implementerade hållningen att bibliotek och bildning är självklara beståndsdelar i ett demokratiskt samhälle. Den historiska förankringen tillsammans med allmänhetens starka förtroende för biblioteket som samhällsinstitution och en hög nyttjandegrad är enligt Lundberg Rodin faktorer som bör beaktas. Annika Koldenius, kulturrecensent och redaktör vid Göteborgs universitet, bemöter Lundberg Rodins inlägg (*Borås Tidning* 2011-01-13). Koldenius anser att folkrörelsetanken är förlegad och omodern och att biblioteken måste förändras i takt med omvärlden. Om biblioteken ska bli ”mötesplatser”, vilket Koldenius förespråkar, måste alla känna sig välkomna dit.

Björn af Kleen, journalist och författare, gör sitt inlägg i debatten med reportaget ”Du sköna nya mötesplats” i januarinumret av *Vi Läser* (2011). Han ställer frågan vad som sker med folkbibliotekets uppdrag vid privatisering och han är skeptisk till det i Nacka kommun tillämpade systemet för finansiering av biblioteksverksamheter: Det är orimligt att låta kvantitativa resultat och marknadstänkande avgöra folkbibliotekens verksamhet och framtid, anser han.

I en rapport från 2010 skapar Svensk Biblioteksförerings utvecklingsråd för driftsformsfrågor underlag för föreningens ställningstagande i frågan om privatisering. Man föreslår vilka krav som ska kunna ställas på kommuner och entreprenörer vid upphandling och fäster uppmärksamhet vid följande faktorer:

- Biblioteksplanens betydelse: Vikten av att det finns tydliga mål för biblioteksverksamheter accentueras vid upphandling.
- Diskussion och reflektion kring vad som är bibliotekets kärnverksamhet. Finns det delar av verksamheten som inte bör upphandlas och i så fall varför?
- Diskussion kring ökade öppettider: I de entreprenader som hittills har drivits har detta varit en faktor som har påverkat ersättningen.
- Vikten av att samarbetsfrågor klargörs i förfrågningsunderlaget - entreprenaddrift kan annars leda till att kommunala bibliotek kommer att konkurrera med varandra.

Svensk Biblioteksförering 2010 s. 13

Utvecklingsrådet föreslår att Svensk Biblioteksförerings bibliotekspolitiska synsätt ska vara ”driftsformsneutralt” (Svensk Biblioteksförering 2010, s. 14f). Svensk

Biblioteksförening gör sitt principställningstagande i skriften ”Diskutera innehåll före form” (2011-02-18), som vilar på utvecklingsrådets underlag. Man slår fast att biblioteken ska finansieras och drivas på ett sätt som tryggar de demokratiska och mänskliga rättigheterna, samt utvecklar den intellektuella friheten. UNESCO:s folkbiblioteksmanifest och IFLA:s riktlinjer för folkbiblioteksverksamhet ska ligga till grund för bibliotekslagstiftning, kvalitetskriterier och kommunala biblioteksplaner och därmed utgöra utgångspunkten för folkbibliotekens verksamheter (Svensk Biblioteksförening 2011). Fackförbundet DIK har deltagit i arbetet med rapporten från Svensk Biblioteksförening och ansluter sig till deras uppfattning i frågan (*DIK Forum* 2011, s. 10).

Niclas Lindberg är generalsekreterare i Svensk Biblioteksförening, socialdemokratisk kommunpolitiker i Haninge och författare till artikeln ”Biblioteksentreprenader – en stor sak” i *Biblioteksbladet* 2009:2. Lindberg betonar vikten av att folkbiblioteket och dess verksamhet definieras. Bibliotekslagen räcker enligt Lindberg idag inte till för att åstadkomma en sådan definition, utan också UNESCO:s folkbiblioteksmanifest, som bibliotekslagen förvisso i hög grad bygger på, måste beaktas i utformandet av förfrågningsunderlag och kontrakt mellan kommun och entreprenör, allt för att säkerställa folkbibliotekens värdegrund oavsett driftsform (Lindberg 2009, s. 4). Lindberg påpekar att folkbibliotekens verksamhet jämfört med andra kommunala verksamheter, till exempel skola och sjukvård, är relativt oreglerad. Därför finns det för folkbiblioteken många frågor som, om de inte regleras i entreprenadavtalet, riskerar att inte alls bli reglerade. Detta kan på sikt urholka de värden som Lindberg menar att man idag närmast av gammal vana förknippar med folkbiblioteket, såsom kunskap, demokrati och yttrandefrihet (Ibid. s. 7).

Nacka Värmdö Posten är ett av de forum där debatten förts på lokal nivå, av beslutsfattande politiker och Nackabor som berörs av beslutet. Tobias Nässén tydliggör den 21:e december i ”Biblioteken säljs inte alls ut” att bibliotek som läggs ut på entreprenad kvarstår i kommunens ägo och han försäkrar att kvalitet är den viktigaste drivkraften bakom beslutet om upphandling. Därpå formulerar den politiska oppositionen i Nacka sin uppfattning i artikeln ”Rör inte våra bibliotek!” (*NVP* 2011-01-03). Artikelförfattarna skriver att privatiseringar kräver en väl fungerande tillsyn och att kommunen tidigare i alltför liten utsträckning har utövat styrning av privat drivna verksamheter, varför kvalitetsförbättringar inte har uppnåtts. Nästa debattör i raden är Jan A Wikman, Nackabo och biblioteksanvändare, som skriver i *NVP* (2011-01-25) att bibliotekens kärnverksamhet, som enligt hans uppfattning är böcker, bildning, sökande efter kunskap har ersatts av ”höga ljudnivåer, skrik, slammer, störande mobilprat, surfande”. Wikman anser att den borgerliga majoriteten i Nacka underlåter att ta sitt kulturpolitiska ansvar då statistik visar på minskning i bokinköp och utlåningssiffror. Dieselverkstadens personal svarar på kritiken (*NVP* 2011-02-09) och skriver att de inte känner igen sig i Wikmans beskrivning. Kalle Güettler skriver slutligen ”Kris i Nackas bibliotek” (*NVP* 2011-02-15), där han synar statistik för folkbiblioteken i Nacka med nedslående resultat.

Metod

Jag har för föreliggande studie låtit det insamlade materialets innehållskaraktär styra valet av metod och den metod som förefaller tillämplig är idé- och ideologianalys², med utgångspunkt i teorier kring folkbibliotekets roll i samhället. Valet avgjordes av debattens bitvis tydliga ideologiska och politiska prägel. Ideologianalysen har drag av argumentationsanalys, som främst handlar om att belysa argumentationens logiska uppbyggnad och textens innebörd (Bergström & Boréus 2000, s. 90f). Syftet med argumentationsanalysen kan vara dels att beskriva eller rekonstruera en argumentation och dels att bedöma och värdera argumentationens beviskraft, det vill säga huruvida de anförda argumenten verkligen stärker ståndpunkten (Ibid. s. 91).

Ideologianalysen fokuserar idéer och ideologier som kommer till uttryck i texter. Idéer definieras som föreställningar om verkligheten, värderingar av företeelser och/eller föreställningar om hur man ska handla. Ideologier definieras vidare som samlingar av idéer som rör samhälle eller politik: systematiska sammanställningar av idéer eller politiska åsikter (Bergström & Boréus 2005, s. 149f). Bergström och Boréus gör en distinktion som blir att bli aktuell för min studie: skillnaden mellan politisk och annan ideologi i den meningen att politiska ideologier ofta har skriftliga program, formulerade av partiets eller organisationens företrädare, medan ideologin bakom andra typer av institutioner och verksamheter, som till exempel skola och bibliotek, snarast är i form av antaganden eller tyst konsensus. Det finns heller inga självklara ideologiska företrädare för sådana verksamheter (Ibid. s. 154). Därav kommer att studiet av dessa i mindre grad formulerade ideologier kräver delvis andra metoder.

Den gren av ideologianalys jag anser vara bäst lämpad för denna studie är *innehållslig idéanalys*. Metoden påminner delvis om argumentationsanalysen och syftar till att analysera innehållet i ideologiska argument. Innehållslig idéanalys används ofta när ideologiska aspekter av debatter eller andra textsammanhang analyseras (Ibid. s. 177f). Metoden har omskrivits av statsvetaren Evert Vedung i *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas* (1977). Vedung menar att den innehållsliga idéanalysen ska fokusera det informativa innehållet, eller budskapet, i en politisk text eller utsaga och därtill giltighetspröva budskapet genom att utreda dess systematik, klarhet, konsistens och sanningshalt (Vedung 1977, s. 19, 25). Det övergripande syftet med en innehållslig idéanalys är att ge klarhet i vad som uttrycks i en debatt samt att systematisera argumentationen med ambitionen att kunna klarlägga värderingar och identifiera mönster och ideologier (Bergström & Boréus 2005, s. 155) - syften som korresponderar med de för studien aktuella.

Eventuell värdering av de ideologier som framträder i undersökningen kommer i någon mån också att aktualisera ett idékritiskt angreppssätt, vilket innebär att inslag i ideologin jämförs och giltighetsprövas i relation till en yttre verklighet. Analysen omfattar då en verklighet utanför texten som gör det möjligt att placera den aktuella debatten i ett sammanhang (Bergström & Boréus 2005, s. 157f). Denna kontext

² Hädanefter använder jag beteckningen ”ideologianalys”, som jag anser bäst lämpa sig i förhållande till studiens syfte och som är det begrepp som har bredast tillämpning.

kommer i föreliggande studie utgöras av det bakgrundsmaterial i form av historik, utredningar, undersökningar och tidigare studier som gjorts på området.

För den praktiska tillämpningen av ideologianalysen som metod har jag konstruerat *dimensioner*, hämtade från idé- och ideologianalysen. Dimensioner är ett analysverktyg med stöd i politisk filosofi och ideologiforskning, med vilket man urskiljer och tolkar den ideologiska laddningen i utsagor och argument. Utifrån en given aspekt anges ett spann inom vilket debattens positioneringar kan placeras (Bergström & Boréus 2000, s. 162f). Dimensionerna fungerar sedan som riktmärken vid analys av materialet. Utifrån den teoretiska, samhällsmässiga och organisatoriska bakgrund som tecknas i uppsatsen har jag tagit fram för diskussionen typiska, polariserade positioneringar som ofta men inte alltid är antagonistiska, det vill säga står i konflikt med varandra. Mellan två polariserade positioneringar gällande en given aspekt bildas ett spann, och i de spann som uppstår kan formuleringar och utsagor i de aktuella texterna placeras in, systematiseras och diskuteras. Dimensionerna är inte avsedda att återspegla verkligheten utan bör betraktas som riktmärken för analys av materialet och verktyg för formulerandet av hypoteser. Om en eller flera utsagor inte kan placeras med hjälp av modellen bör även detta betraktas som ett resultat och diskuteras vidare. Modellen är utvecklad med inspiration av Bergström och Boréus idealtyper (2005, s. 159ff) och dimensioner (2005, s. 164ff).

Definitioner

Ideologi definieras som samlingar av idéer som rör samhälle eller politik, systematiska sammanställningar av idéer eller politiska åsikter (Bergström & Boréus 2005, s. 149f). I studien tillämpas det ideologibegrepp som Bergström och Boréus förknippar med organisationer och verksamheter utan uttalat politiska eller ideologiska förtecken. Ideologin utgör snarast förgivettagna utgångspunkter och tyst konsensus angående för verksamheten grundläggande spørsmål (Ibid. s. 154).

Aspekter och *dimensioner* tillämpas för den ideologianalytiska modellen. Aspekterna utgörs av de ideologiska "fält" som studien avser att undersöka: samhällssyn, kultursyn och bibliotekssyn. Dimensionerna utgörs av de spann som i modellen sträcker sig mellan två polariserade ställningstaganden rörande en given aspekt.

Positioner eller *positioneringar* är enskilda ställningstaganden och argument i debatten som kan placeras i dimensionerna och diskuteras i förhållande till andra implementerade eller möjliga positioneringar.

Teori

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkter som studien tar avstamp i samt ett urval av tidigare forskning som knyter an till för studien aktuella teoribildningar och ämnesområden. De teoretiska utgångspunkterna angränsar ofta till den professionslitteratur som har aktualiserats i tidigare kapitel och tecknat bakgrund åt debatten. En för denna studie grundläggande idé är det socialkonstruktivistiska antagandet att språket bidrar till att konstruera den sociala verkligheten. Språkliga representationer betraktas inte som speglingar av en yttre verklighet, utan snarare som historiskt och kulturellt betingade föreställningar, skapade och upprätthållna genom social interaktion, vilka bidrar till att konstruera verkligheten. Således bidrar de bilder av folkbiblioteket som formuleras och förmedlas i debatt, utredningar och andra texter till att skapa och omskapa folkbiblioteket som funktion och fenomen, och sättet på vilket detta sker antas få reella konsekvenser för folkbiblioteket och dess framtida utveckling.

Teoretiska utgångspunkter

Studien utgår ifrån ett institutionellt perspektiv på folkbiblioteket, satt i samband med de senaste decenniernas samhällsutveckling mot ett postmodernistiskt och nyliberalistiskt influerat samhälle. Den postmodernistiska teoribildningen positionerar sig genom att motsätta sig antagandet om existensen av politiska och idémässiga överbyggnader som kan fungera som samhällsmässiga och politiska helhetslösningar; en idé som varit förhärskande i det västerländska tänkandet allt sedan Platon och framåt och som kom att starkt manifesteras i de upplysningsideal som låg till grund för det moderna samhällets framväxt. Postmodernisterna avfärdar dessa idémässiga helhetslösningar som ”stora berättelser”; ett slags myter eller retoriskt präglade diskurser med övergripande sanningsanspråk, som borde ersättas av lokala, provisoriska berättelser som erkänner maktaspekter och motsättningar inom diskursen (Alvesson 1994, s. 223f). Åse Hedemarks avhandling *Det föreställda folkbiblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2000* (2009) syftar till att nå kunskap om dominerande föreställningar och diskurser om folkbiblioteket (s.16). Hedemark tillämpar ett institutionellt perspektiv och ringar in tre diskurser som hon menar har dominerat biblioteksdebatten under olika tidsperioder: Allaktivitetsdiskursen med den uppsökande verksamheten i fokus under 1970-talet, den bokliga diskursen under 1980- och 90-talen och den informationsförmedlande diskursen som tillsammans med den bokliga diskursen växelvis intar den starkaste ställningen i debatten under perioden 2000-2006 (Hedemark 2009, s. 153).

Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen resonerar i "Problems and possibilities: The public library in the borderline between modernity and late modernity" (2007) omkring folkbibliotekets roll i det moderna och postmoderna västerländska samhället. Författarna beskriver hur folkbiblioteken under 1800-talet växte fram som en produkt och en spegling av moderniteten, men hur de också, genom att förmedla idéer om demokrati, bemyndigande och social rörlighet i det moderna sekulariserade samhället, kom att understödja upplysningstänkandet och bidra till modernitetens grundläggande världsbild (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2007, s. 45f). Författarna pekar vidare på att övergången från ett modernt till ett postmodernt samhälle har inneburit att man gett upp tron på upplysningens ideal, vilka därför inte längre kan legitimera folkbiblioteken och dess verksamheter. Vi lever idag i ett samhälle präglad av splittring och komplexitet: "De stora berättelserna" har visat sig ohållbara och ersatts av en mängd olika alternativa koncept. För folkbibliotekens del har detta inneburit att man idag måste uppfylla fler funktioner än tidigare, och därtill förhålla sig till ett flertal parallella medie- och kvalitetskoncept (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2007, s. 51ff). Finkulturen, som i det moderna samhället associerades med upplysning och bemyndigande, har nu av många kommit att betraktas som ett elitens verktyg för exkludering och som ett hinder för den sociala rörligheten i samhället. För att förändra denna situation vill man mångfaldiga såväl genrer som medier i bibliotekens bestånd (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen 2006, s. 47). Det postmoderna samhället präglas enligt författarna vidare av *dedifferentiering*, vilket kommer till uttryck till exempel i att finkultur och populärkultur blandas, liksom i att gränsen mellan vad som är ett bibliotek och vad som inte är det blir otydlig i förhållande till platser som kulturhus och internetcaféer. Frågan ställs huruvida det är en omvandling eller en nedmontering av folkbiblioteken vi ser idag (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen 2007, s. 55ff).

I magisteruppsatsen "Vad sägs om en förändring? En diskursanalys av hur privatiseringar framställs i Biblioteksbladet" (Carlsson 2009) diskuteras, utifrån Ragnar Audunsons teorier om institutionell förändring, huruvida det är driftsformen eller förändringen i sig som leder till reaktioner i biblioteksdebatten, förd i branschtidningen *Biblioteksbladet* (s.8). Carlsson urskiljer tre dominerande diskurser i valda texter: Den första, kallad "att lämna det gamla", är positiv till privatiseringar och kopplas till ledord som "utveckling" och "förbättring". Den andra diskursen benämns "privatisering som värdegrundsfråga" och är kritisk mot privatiseringar, som definieras som oförenliga med demokrati och samordning. Den tredje diskursen är "ekonomidiskursen", som ser privatiseringarna som en ekonomisk fråga utan att vara utpräglad positivt eller negativt värderande (Carlsson 2009, s. 41). Det ifrågasättande perspektivet sägs på det hela taget dominera något över det förespråkande perspektivet (Ibid. 2004, s. 50). Carlsson drar slutsatsen att bibliotekssektorn är starkt värdegrundpräglad och att potentiellt givande reformer kan hindras från att införas om de, såsom privatiseringarna, utmanar folkbibliotekets traditionella värden och normer (s. 48).

Samhällsutvecklingen och den offentliga sektorn

En konkret förändring i det svenska samhället som varit påtaglig de senaste åren är införandet av valfrihetssystem. Allt fler kommuner och landsting överger den rena förvaltningsorganisationen för ett system där invånarna kan välja mellan alternativa utförare av offentligt finansierade samhällstjänster. Verksamheter som drivs med

inslag av valfrihet sätter individens behov och önskemål i centrum och låter denne agera kund. Systemets målstyrning och ökade användarinflytande tänks stärka demokratin. Politikernas uppdrag i ett valfrihetssystem blir främst att utvärdera och följa upp verksamheter i förhållande till satta mål, för att säkra kvalitet och resursanvändning. I ett valfrihetssystem, liksom vid upphandling, accentueras skillnaden mellan beställare, användare/kund och utförare (Svensson 2007b).

Kultur- och biblioteksforskaren Geir Vestheim beskriver 18- och 1900-talets samhällssyn, som han benämner ”det demokratiska samfunnet”, som förankrad i en humanistisk värdegrund med utgångspunkt i alla människors lika värde. Den enskilda individen antas i det demokratiska samhället vara beroende av kollektivet och demokratisk samhällsteori handlar därför i grunden om att optimera balansen mellan individuella och kollektiva intressen på ett sätt som säkrar individens rättigheter. Med rättigheterna följer emellertid också krav och plikter knutna till individen som samhällsmedborgare. De medborgerliga plikterna, såsom solidaritet, rättvisa och respekt för lagar och bestämmelser, står över egennyttan och syftar till att realisera det bästa i samhället och i individen. Demokratiska och medborgerliga plikter och rättigheter utövas i praktiken genom institutioner och organisationer i den offentliga sfären, som verkar oberoende av staten och erbjuder ett öppet rum för debatt, där gemensamma intressen kan synliggöras i kritisk belysning. Sådana rum tillhandahålls bland annat av de offentliga kulturinstitutionerna (Vestheim 2003, s. 260-263).

Den skepsis som under de senaste decennierna formulerats mot 18- och 1900-talets samhällssyn och idétradition har också kommit att omfatta folkbiblioteket, som varande en offentlig kulturinstitution. Tormod Hermansen, norsk socialekonom och politiker, beskriver i ”Den nyliberalistiske staten” (2005) de senaste decenniernas ideologiska och samhällsmässiga utveckling i Norden som en rörelse från ett socialdemokratiskt till ett nyliberalistiskt samhälle. Det nyliberalistiska samhällets centrala värdemässiga och intresse-mässiga positioneringar antas ha bidragit till en tilltagande skepsis gentemot offentlig sektor. Hermansen skriver att den socialdemokratiska staten, som föregick den nyliberalistiska och hade sin storhetstid från 1930- till 1970-talet, byggde på grundvärderingar som jämlikhet, solidaritet, rättvisa och tillväxt. Skattenivåerna höjdes för att finansiera välfärdsstaten med dess utbyggda sociala skyddsnät. Det socialdemokratiska projektet hade en politisk ambition att aktivt styra och forma samhällsutvecklingen och staten såg som sitt uppdrag att aktivt främja samhällets kollektiva intressen (Hermansen 2005, s. 42f) Så småningom har dock kritik kommit att riktas mot offentlig sektor, vilken har tagit sig uttryck i viljan till modernisering, effektivisering och användaranpassning, bland annat genom konkurrensutsättning av statlig och kommunal verksamhet och uppstramning av kommunala budgetar (Ibid. s. 44f).

Hermansen menar emellertid att utvecklingen mot den nyliberalistiska ideologiska hegemonin också måste betraktas utifrån nyliberalismens värdemässiga orientering mot en, från den tidigare dominerande väsensskild ideologi och människosyn. Samhällssynen orienteras om från kollektivistisk till individualistisk, då statens ambition att främja kollektiva intressen överges till förmån för individens valfrihet som politisk och ideologisk ledstjärna. Från att ha betraktats som medborgare med politiskt och samhällsmässigt medansvar, betraktas människor i den nyliberalistiska

staten snarare som kunder och konsumenter, med möjlighet och förväntad vilja att utnyttja sin valfrihet utifrån egna behov och önskningsar (Ibid. s. 47f).

En yttring av de nyliberalistiska idéströmningar som samhället idag antas influeras av är ett förändrat förhållande mellan stat och marknad, och därmed sammanhängande förändringar inom offentlig sektor. I "Fra Public Administration over New PA till NPM – en fortolkningsramme for reformer" skriver Kurt Klaudi Klausen om NPM, New Public Management, som är en modell för modernisering av offentlig sektor. NPM hämtar inspiration från den privata sektorn och från ekonomiskt rationell teori. Man utgår således från antagandet att dessa principer och teorier avseende styrning och drift fungerar oavsett kontext och är möjliga att överföra till offentlig sektor och politiskt styrda system (Ibid. s. 61). De två bärande tankegångarna inom NPM är den ekonomiska och den managementmässiga. Den ekonomiska förespråkar marknadsorientering utifrån ekonomiska teorier (till exempel "public choice"), vilket åstadkommes bland annat genom privatiseringar, offentlig-privata samarbeten och konkurrensutsättning. Kärnpunkten ligger i åtskiljandet av beställare, utförare och finansiering av tjänster och förutsättningen för genomförandet är existensen av en marknad med konkurrens och valmöjligheter. Den managementmässiga linjen bygger på en hierarkisk styrningslogik med upprättande av kontrakt, där målstyrningen är central (Ibid. s. 58). En kritik som har riktats mot NPM och med den besläktade reformer är att de bygger på pseudoval, därför att marknaden, sett till faktorer som inkomst, kunskap och geografisk hemvist reellt inte är transparent och tillgänglig för alla (Ibid. s. 62). Politikerna förväntas i organisationer av den här typen svara för den värdeorienterade ledningen, utveckla underlag för prioriteringar samt utarbeta kvalitetskriterier. Om politikerna inte uppfyller rollen som förväntat kan följden bli en urholkning av den politisk-demokratiska styrningen (Ibid. s. 65f). En del teoretiker har betraktat NPM-inspirerade reformer som ett uttryck för en postmodern upplösning av det moderna upplysnings- och frigörelseprojektet. Klausen ser emellertid NPM som en del av det moderna projektet, präglad av en stringent och rationalistisk reformintention (Ibid. s. 53f).

I Hansson och Heedmans magisteruppsats "Privatisering av folkbibliotek - skildrat i politiska dokument under 1990-talet" (2004) utgår man från kulturens demokratiska respektive ekonomiska värde och undersöker risker och möjligheter med privat drift. De fördelar som anges i dokumenten är effektivisering, ökad kreativitet och kostnadsminskning, medan de risker som uttrycks är ifrågasatt neutralitet, fragmentisering av verksamheten och juridiska aspekter, såsom hotad sekretess (Hansson & Heedman 2004, s. 50). Man anser att folkbibliotekens demokratiska och allmännyttiga roll och uppdrag kan utgöra en komplikation i förhållande till samhällets och kultursektorns orientering mot kapitalism och marknad (Ibid. 2004, s. 58).

Kultursyn

En faktor som påverkar folkbibliotekets samhällsmässiga förutsättningar är kulturpolitiken. Kulturpolitik kan sägas utgöras av de åtgärder som samhället vidtar för att stärka och i viss mån styra produktion, distribution och konsumtion av kultur (Skot-Hansen 2006, s. 25). I "Biblioteket i kulturpolitikken – mellem instrumentel og expressiv logik" (2006) beskriver Dorte Skot-Hansen hur synen på kultur har instrumentaliserats. Kulturen betraktas som ett medel snarare än ett mål i sig, och

värderas och legitimeras utifrån vad den förmodas åstadkomma inom andra områden än kulturen, till exempel i termer av upplysning, social rörlighet, hälsa, underhållning eller ekonomisk tillväxt. Skot-Hansen skriver att folkbiblioteket traditionellt har legitimerat sin verksamhet utifrån den europeiska upplysningstraditionen, vilken ständigt gör sig påmind i debatter om kvalitet och förmedling av ”den goda litteraturen”. Idag motiveras folkbibliotekens verksamheter utifrån ett flertal parallella paradig och bland dessa utmärker sig ekonomisk utveckling och regional tillväxt som aktuella, tillika kontroversiella, kulturpolitiska mål (Ibid. s. 27f). Upplevelse och underhållning som legitimering för kulturella verksamheter ryms enligt Skot-Hansen egentligen inte inom den offentliga kulturpolitiken, utan är snarare knuten till den samhällsomvandling som har gjort vårt behov av rekreation till föremål för marknaden. En följd har dock blivit att underhållning och upplysning inte nödvändigtvis längre uppfattas stå i motsatsförhållande till vartannat, vilket för folkbiblioteken har inneburit en påtaglig förändring (2006, s. 33f). Skot-Hansen förslår att den traditionella ”finkulturen” som föremål för kulturpolitiken ersätts av estetiska uttryck som är meningsfulla för alla grupper i samhället och inte enbart för de privilegierade. Istället för att utifrån ett elitärt och hierarkiskt upplysningsprojekt föra fram ”det goda, det vackra och det sanna” ska kulturpolitiken verka för att ge plats åt det irrationella, kaotiska och mångfaldigande. Konkret innebär det att kulturbegreppet vidgas till att omfatta en etnisk och social bredd av kulturella uttryck samt kommersiella produkter sprungna ur upplevelseindustrin (2006, s. 36ff).

Vestheim behandlar i ”Kulturpolitikk, demokrati og legitimitet” (2003) kulturpolitiken i relation till demokratin som idé och politiskt system. Han påminner om att demokrati inte är någonting som erövrar en gång för alla, utan måste vinnas om och om igen. Yttrandefrihet och tolerans som demokratiska principer är förutsättningar för konstnärliga och kulturella verksamheter och demokratins villkor är således en fråga som rör kulturpolitikens område (s. 256ff). Kulturpolitiken karaktäriseras hos Vestheim som en rättighets- och frihetspolitik med yttrandefriheten i centrum och som en kunskaps- och upplysningspolitik med uppdraget att bidra till upplysta och informerade samhällsmedborgare med förmåga att efter sina förutsättningar ta del i kultur- och samhällslivet, men också att utvecklas på det personliga planet. För att åstadkomma detta framträder förmedlingen av allmänbildning som en grundläggande faktor:

Den allmennkunnskapen kulturpolitikken skal støtte opp om, er slik erfaring, kunnskap og insigt som gjer det mulig for det enkelte menneske å leve eit rikt og meningsfylt liv, og som gjer den enkelte føresetnader for å kunne ta del i og påverke samfunnsutviklinga.

Vestheim 2003, s. 266

Den skepsis gentemot 18- och 1900-talets samhällssyn och (social)demokratiska tradition, som har behandlats ovan, har kommit att påverka också kulturpolitiken, som idag är på jakt efter nya legitimitetsargument (Vestheim 2003, s. 259). Vestheim påpekar att kulturpolitik alltid innebär prioriteringar och därför aldrig kan vara värdeneutral. Kriterierna för prioritering måste emellertid spegla värden som har legitimitet och främjar de demokratiska processerna. Statens och kulturpolitikens roll i detta är inte oproblematiserad. Många kritiserar idag den moderna kulturpolitiken utifrån ett frihetsperspektiv och hävdar att staten uppträder som förmyndare, medan medborgarna själva vet vad som är bäst för dem (Ibid. s. 266f). Utvecklingen mot

denna situation är kopplad till det upplysnings- och kulturarbete som bedrevs av arbetarrörelsen. Socialdemokratin såg som sin uppgift att rättvist fördela, inte bara materiella utan även kulturella tillgångar, och gjorde folkbildning till sitt uppdrag. Socialdemokraterna och folkrörelserna kom dock att implementera ett dubbelt kulturarv då man övertog det dominerande borgerliga kulturarvet, samtidigt som man försökte hävda den egna arbetarkulturen (Ibid. s. 268f). Kulturpolitiken innefattar såtillvida alltid en maktaspekt som handlar om rätten att definiera kvalitet och avgöra vad som är värdefullt och eftersträvansvärt och vad som inte är det. Legitimt är enligt Vestheim det som uppfattas som rättvist, rimligt och acceptabelt. Legitimiteten är knuten till bestämda grundföreställningar och är därför historiskt och kontextuellt betingad. Legitimiteten är också knuten till egenintressen och att kunna värdera legitimiteten förutsätter därför insikt i de intressen som aktörerna representerar i ett givet sammanhang (Ibid. s. 271-274). Kulturpolitiken påverkar också den del av allmänheten som inte tar aktiv del i samhällsutvecklingen. En avgörande aspekt gällande kulturpolitikens demokratiska legitimitet är därför omsorg om de som inte självmant söker sig till och tar del av vad kulturen tillhandahåller (Ibid. s. 279).

Sammanfattning

I detta kapitel har den teoretiska och ideologiska kontext beskrivits och de teoretiska begrepp introducerats som, tillsammans med den professionslitteratur som presenterats i bakgrundskapitlet, bildar ramen för analys av materialet, samt bidrar med verktyg för utförandet av denna. De huvudsakliga teoretisk-ideologiska fält som har bedömts som centrala för studiens genomförande är samhällssyn och kultursyn, vari ingår aspekter som en förändrad syn på offentlig sektor, en förändrad människosyn och en förändring i värderingen av kulturyttringar. Den ideologiskt betingade bild av biblioteket som studien vill undersöka är starkt relaterad till dessa teoretisk-ideologiska fält och kan sägas växa fram ur dem. Studiens socialkonstruktivistiska utgångspunkt är nedlagd i det diskursiva antagandet att språkliga framställningar bidrar till att konstruera den sociala verkligheten. När en framställning görs och ett verklighetsperspektiv lyfts fram sker det alltid på bekostnad av andra möjliga och alternativa framställningar och perspektiv. De ideologiskt förankrade föreställningar och underliggande värdemässiga antaganden om folkbiblioteket som formuleras i offentlig debatt kan därför betraktas som ett slags diskurser vilka bidrar till att konstituera bilderna av biblioteket.

Resultat och analys

I detta kapitel kommer resultaten att redovisas och analysen att genomföras. Inledningsvis presenteras de aspekter och dimensioner som har konstruerats och som används som teoretisk-ideologiskt ramverk för analysen. Resultat och analys utgörs av de diskussioner som förs kring debattens ideologiska innehåll, vilket sker i löpande text och mot bakgrund av dimensionerna.

Ideologianalytisk modell

Den ideologiska kartan över privatiseringsdebatten är spretande och mångtydig. Utifrån bakgrundsmaterialet, relevanta ideologiska och teoretiska begrepp samt en översiktlig orientering i underlaget har en schematisk modell skisserats över debattens ideologiska positioneringar. Aspekter och dimensioner har utarbetats där enskilda debattörer och argument kan placeras på skalan mellan ytterligheter. De överordnade aspekterna *samhällssyn* och *kultursyn* har lyfts fram för att de antas spegla viktiga ideologiska drag och bärande punkter i debatten, samt starkt inverka på den tredje, överordnade och för denna studie centrala aspekten *bibliotekssyn*. För att besvara frågan om synen på folkbiblioteket behöver således kultursyn och samhällssyn belysas. En ytterligare aspekt som kommer att beaktas i analysen är legitimitet: Hur och med hänvisning till vilka värden motiveras argument och ställningstaganden i privatiseringsdebatten? Legitimitetsaspekten är inte explicit i modellen, men oskiljaktigt sammankopplad med frågor som rör institutionell ideologi och värdegrund. Ett resonemang kring legitimitet förs därför som en förlängning av den diskussion som utgår från i modellen inkluderade aspekter.

Den idéanalytiska modellen ska betraktas som ett teoretiskt verktyg och ett instrument för analys, med ambition att täcka debattens hela ideologiska spektrum. Om man läser modellen lodrätt framträder i varje kolumn en ideologi eller idealtyp - ett sammanhållet, enhetligt idékomplex. Dessa ideologier ska betraktas som teoretiska konstruktioner och inte som speglingar av verkliga implementerade ideologier. De två ideologierna benämner jag *Den moderna och/eller traditionella positioneringen* och *Den postmoderna och/eller nyliberalistiska positioneringen*. Enskilda debattinlägg lägger fokus vid olika aspekter och ansluter sig till idéer hämtade från olika positioner i dimensionerna. En och samma argumentation kan också pendla över mittstrecket, vilket innebär att debattören ansluter sig till element från båda ideologierna. Generellt kan sägas att det bland motståndarna till privatisering finns en påtaglig dragning mot den moderna och traditionella positioneringen medan det bland förespråkarna finns en dragning mot den postmoderna och nyliberalistiska positioneringen. Detta mönster är dock inte entydigt; undantag och variation förekommer.

Tabell 1: Ideologianalytisk modell

Ideologier → Aspekter ↓	Den traditionella och/eller moderna positioneringen	Den nyliberalistiska och/eller postmoderna positioneringen
Samhällssyn	Socialdemokratisk: Folkhemstanken, stark offentlig sektor. Modern: Tilltro till upplysningens ideal, utveckling, framåtskridande, ”stora berättelser”. Kollektivistisk	Nyliberalistisk. Konkurrensutsatt offentlig sektor. Postmodern: Ökad komplexitet, fragmentering diskursiv kamp, ”de stora berättelsernas död”. Individualistisk
Människan i samhället	Medborgare: Demokratiska rättigheter och skyldigheter. Myndighetsgrad omdiskuterad.	Konsument - med rätt och förmåga att välja.
Kultursyn	Differentierat kvalitetskoncept. Instrumentell: ”Motkraft till kommersialismens negativa verkningar”, demokrati, deltagande, bildning. Ett rikare liv.	Dedifferentierat kvalitetskoncept Instrumentell: Upplevelseindustri, ekonomisk/regional tillväxt, underhållning.
Bibliotekssyn: Styrning, drift & uppdag	Detaljstyrning → Politisk målstyrning. Svårigheten att formulera kvalitativa mål. Utbudsstyrning/efterfrågsstyrning. Offentlig drift som garant för upprätthållandet av folkbibliotekets värdegrund. Samordning Värnar alla delar av bibliotekets lagstadgade uppdrag.	Marknadsstyrning → Politisk målstyrning. Svårigheten att formulera kvalitativa mål. Efterfrågsstyrning. Privat drift, modernisering, omvärldsanalys och NPM för utveckling mot ökad effektivitet och ekonomisk rationalitet inom bibliotekssektorn. Konkurrens ---
Bibliotekarien	Utbildad och fackmässigt kompetent, expert, ”folkbildare”.	Utåtriktad säljare, kundorienterad.
Användare	Medborgare, föremål för folkbildning.	Kund, expert.
Värden	Historisk-ideologisk förankring i de moderna idéerna och folkrörelserna. Förvaltar traditionella värden: Demokrati, deltagande, yttrandefrihet, bildning, rättvisa. Det borgerliga bildningsidealet: Folkbildning, förkovran, materialitet.	Utveckling och förändring: Modernisering och valfrihet. Inför nya värden: Förnyelse, popularitet, pragmatism - men också demokrati. Biblioteket som mötesplats: Underhållning, medial mångfald, ”inte bara böcker”.

De debattörer som i huvudsak ansluter sig till den moderna eller traditionella ideologin är Thente, som med ett humanistiskt anslag betonar demokrati,

yttrandefrihet, jämlikhet och folkbildning, Göransson, som med sin förankring i folkrörelserna betonar kollektiva samhällssträvanden och Wirtén, som är uttalat vänsterorienterad och betonar rättviseaspekten. Rayman tar förvisso avstånd från romantisering och "samtidsförnekelse", men positionerar sig som motståndare till privatiseringar. Lundberg Rodin betonar institutionens historiska förankring i folkrörelserna och Wikman kan sägas stödja det gamla borgerliga bildningsideal där biblioteket ses som en plats för "böcker, bildning och kunskap" (NVP 2011-01-25). Berggren, Güettler, Sjöstedt och BiS, den sistnämnda med sin uttalade vänsterorientering och betoning på demokrati, samhällsansvar och insyn, ansluter sig också till denna ideologi.

De debattörer som, i skiftande utsträckning och med betoning på olika aspekter, ansluter sig till den postmoderna eller nyliberalistiska ideologin, är Perstrand och medarbetarna på Dieselverkstaden i Nacka som betonar kundorientering, en förändrad kultursyn och det privat drivna bibliotekets popularitet avspeglad i siffror för utlåning och besök, Nilsson, som bland annat tar populariteten som intäkt för demokrati, Nässén och Törnqvist, som utifrån sin (ny)liberala politiska förankring hyser tillit till marknaden och privata lösningar samt till individens förmåga till initiativ och ansvarstagande. Även Koldenius ansluter sig till en utpräglat nyliberalistisk idétradition då hon vill se bibliotekarien som utåtriktad säljare och biblioteksanvändaren som kund. Koldenius särskiljer sig genom att orientera sig mot den nyliberalistiska positioneringen och samtidigt motsätta sig privatisering av bibliotek. Hon uttrycker sig emellertid försiktigt när det gäller ställningstagandet i privatiseringsfrågan och skriver att hon "inte är för" privatisering (*Borås Tidning* 2011-01-13).

Svensk biblioteks förening, DIK, och Niclas Lindberg intar en "driftsformsneutral" position och ett relativt oideologiskt förhållningssätt. Man betonar vikten av att det uppdrag som formuleras i bibliotekslagen och i UNESCO:s folkbiblioteksmanifest omsätts på biblioteken. Det gäller sådant som service åt särskilda grupper, gratisprincipen och upprätthållen samordning inom biblioteksväsendet, men också mer övergripande och abstrakta principer, som att folkbiblioteken ska finansieras och drivas på ett sätt som tryggar de demokratiska och mänskliga rättigheterna samt utvecklar den intellektuella friheten.

Samhällssyn och kultursyn

I det följande belyses den variation i samhällssyn och kultursyn som framträder i debatten och diskussion förs kring hur argumentationens ideologiska innehåll kan förstås.

Samhällssyn

Den traditionella och moderna ideologin knyter som vi har kunnat se, an till bibliotekets historiska förankring och till det moderna och socialdemokratiska samhällets ideal såsom traditionella demokratiska värden, folkbildning, rättvisa och samhället betraktat som gemensamt projekt. Den historiska förankringen i folkrörelserna accentueras och politisk styrning av biblioteken förespråkas, samt utbudsstyrning och offentlig drift. Man orienterar sig mot kvalitativa mål och

formulerar ett traditionellt normativt kvalitetskoncept, där kulturyttringar värderas olika och högt skiljs från lågt.

Göransson, med rötter i socialdemokratien och folkrörelserna, formulerar en kollektivistisk samhällssyn när han motsätter sig idén att biblioteken ska vara ”företag i kulturbranschen som ska tillfredsställa enskilda besökare/kunder” (DN 2010-12-22) och menar att biblioteket istället ska vara en katalysator för ”hela kulturlivet”. Citatet lyfter fram folkbibliotekets samhällsmässiga uppdrag och ansvar som gående utöver kundservice och omedelbart tillfredsställande av individuella behov. Göranssons samhällssyn och kulturpolitiska positionering förefaller ligga nära den av Juholt formulerade (DN 2011-04-21) och riktar kritik mot de förändringar som under de senaste decennierna har orienterat oss från det socialdemokratiska samhällets kollektivistiska ideal mot det nyliberalistiska samhällets individualistiska. Göranssons positionering ger utrymme för ökad politisk styrning, då principer som långsiktigt rättvis fördelning av resurser, såsom behandlas hos Vestheim (2003 s. 269), ses som legitima i förhållande till folkbibliotekens verksamhet och uppdrag snarare än tillfredsställandet av individens omedelbara behov och önsknings.

Wirtén (*Dagens Arena* 2010-12-20) uppehåller sig kring bibliotek och folkbildning som verktyg för rättvisa, jämlikhet och mänsklig utveckling. Han tar stöd i Amartya Sens ekonomiska teorier kring *human capabilities*, mänskliga förmågor, förstått som ”mänsklig frihet att leva det slags liv man har skäl att värdesätta” (Sen 1999, s. 405). Denna frihet åstadkommes bland annat genom bildning: att kunna läsa, kommunicera och argumentera ökar förmågan att göra informerade val och därmed till aktivt demokratiskt deltagande (Sen 1999, s. 203f)³. Wirténs argumentation återkopplar således till de aspekter inom den traditionella ideologin som för fram värden förknippade med demokrati och deltagande som verktyg för rättvisa och social rörlighet. Perspektivet antar en utpräglad vänsterorienterad samhällssyn, emellertid inom ramen för den traditionella och moderna ideologin.

Den nyliberalistiska och postmoderna ideologin förespråkar marknadsorientering inom bibliotekssektorn, en postmodern kultursyn och nytänkande och nyorientering ifråga om styrning och drift. Det är inom denna ideologi i högre grad än i den förra möjligt att skilja samhällssyn från kultursyn, då den postmoderna kultursynen inte nödvändigtvis måste förknippas med den marknads- och individorienterade samhällssyn som är utmärkande för nyliberalismen. En idé som får starkt genomslag bland de debattörer som ansluter sig till olika delar av den nyliberalistiska och postmoderna ideologin är emellertid att kundval ska ligga till grund för verksamhetens utformning och att politisk målstyrning ska tillämpas. Det finns anledning att notera att motståndarna till privatisering startade debatten och är i majoritet i materialet. Därav kommer att förespråkarna i sina inlägg ofta intar försvarsställning och ägnar sig mer åt att tillbakavisa motståndarnas argument än att generera egna argument.

PM Nilsson (DN 2010-12-21) uttrycker en misstro mot offentlig sektor och kommunernas förmåga att driva samhällsnyttig verksamhet som sjukvård och

³ Se vidare: Sen, Amartya (1999): *Utveckling som frihet*.

bibliotek på ett tillfredsställande sätt: ”[I]ngen har någonsin varit med om att brister i biblioteket fixas av kommunfullmäktige”. Han förespråkar ”en reformpolitik som korsbefruktar privat och offentligt”. Nilssons resonemang kan tolkas som ett konkret uttryck för den av Hermansen formulerade teorin att inflytande från nyliberalistiska ideologiska strömningar under de senaste decennierna har bidragit till en tilltagande skepsis mot offentlig sektor (2005, 42ff). De utvecklingsförslag som Nilsson ger, såsom effektivisering och användaranpassning genom offentlig-privat samarbete är direkt hämtade från den nyliberalistiska idéfären och NPM. Avvikande är emellertid att Nilsson inte förefaller betrakta effektivitet och kundorientering som mål i sig, utan som medel för att nå mål som liknar de i den motstående traditionella ideologin formulerade, såsom demokrati, folkbildning och jämlikhet. Grundtanken är pragmatisk: Om biblioteken ökar i popularitet kan också folkbildningen och jämlikheten räddas åt nya generationer (Nilsson, *DN* 2010-12-21). Samma överordnade politiska motiv formuleras sålunda inom båda ideologierna, men de metoder som förespråkas för att nå dit skiljer sig åt.

Liksom Nilsson framhåller Törnqvist (*SvD* 2011-03-13) problemet att de traditionella värden som folkbiblioteken uppbär inte når spridning om biblioteken tappar i popularitet: ”De som hävdar att alla biblioteken måste tillhandahålla all typ av litteratur på grund av bildningsperspektivet glömmer den lilla detaljen att böckerna inte gör någon visare bara för att de står och samlar damm i en tom lokal.” Törnqvist skriver vidare att biblioteken idag ”inte håller måttet när det kommer till att erbjuda sina kunder, biblioteksbesökare, vad de efterfrågar” och att ”Stockholms bibliotek behöver utvecklas utifrån mer marknadsmässiga villkor, där kunden styr utbud och efterfrågan”. Med Nacka som exempel hävdar Törnqvist att privata alternativ bättre än offentliga kan leda denna utveckling. Berggren (*DN* 2010-12-22) invänder emellertid mot denna typ av pragmatiska argument med att resultaten av de senaste tjugo årens försök med marknadsstyrning inom offentlig sektor är ytterst varierande. Marknadsstyrning leder sannolikt till ökad ekonomisk effektivitet, men inte alltid till ”bättre kvalitet och jämlik fördelning”, skriver Berggren. Flera av de debattörer som orienterar sig i riktning mot den traditionella och moderna ideologin anser att en marknadsorientering av folkbiblioteken kan resultera i förflackning av utbudet, då ett populärt utbud kan komma att prioriteras på bekostnad av smalare kulturyttringar som inte förväntas få samma omsättning. Om kvantitativa mål föreligger innebär förvärv av alternativa kulturyttringar snävare finansieringsvillkor för biblioteket. Rabe skriver med oro om ”[h]ur kravet på vinst skulle påverka utbudet och verksamheten” (*SvD* 2010-12-13). Detta är ett tema som kommer att diskuteras också i förhållande till kultursyn och synen på folkbibliotekens uppdrag nedan.

Vidare är den individorienterade människosynen starkt närvarande hos Törnqvist (*SvD* 2011-03-18) som tror på ”kraften hos den fria människan” samt ”individens möjlighet att med sina val påverka samhällets utveckling”. Sammantaget sällar sig Törnqvist, med sin starka tilltro till marknadskrafter och privata aktörer samt en individualistiskt orienterad samhälls- och människosyn, till en nyliberal idétradition. Här återfinns en tilltro till individens förmåga att göra självständiga och kloka val som ibland saknas i den traditionella ideologin. Törnqvist skriver: ”Tror Sjöstedt att människor endast kommer att efterfråga bokpallsbibliotek? Eller tror hon att det kan finnas andra saker som efterfrågas av bibliotekens kunder? Jag tror på det senare” (*SvD* 2011-03-18). Vestheim har pekat på den kritik av modern kulturpolitik som

hävdar att staten uppträder som förmyndare medan medborgarna själva anser sig veta vad som är bäst för dem (Vestheim 2003, s. 266f). Den postmoderna kultursynen och nyliberalistiska ideologin förefaller i högre grad vilja möta individens självupplevda behov, som i den moderna kultursynen i någon mån har ansetts sakna relevans, då man snarare har fokuserat biblioteksverksamheternas roll för överordnade kollektiva samhällsmässiga strävanden.

Thente (*DN* 2010-12-14) framhåller tillgången till fri och intresselös kunskap som ett huvudargument mot privatiseringar och ansluter sig härmed till den traditionella och socialdemokratiskt orienterade, senast av Juholt formulerade uppfattningen (*DN* 2011-04-21), att konsten och kulturen inte kan vara fri om den underkastas marknadens krafter. Thente skriver:

Biblioteket bör få verka självständigt och utan inblandning av tillfälliga politiska administrationer och ideologier. Kapitalismen är därvidlag också att räkna som ideologi, med en agenda som vill styra och ställa i informationsutbudet.

DN 2010-12-14

”Styra och ställa i informationsutbudet” kan förmodas åsyfta viljan att låta efterfrågan styra bibliotekens utbud. Debattören formulerar i citatet risken att marknadsstyrning som ideologi (kapitalism) vid privatisering av folkbibliotek kan komma att hota yttrandefriheten och därmed demokratin. Det är emellertid något oklart vad Thente menar med ”tillfälliga [...] ideologier” och huruvida han i någon mening tillerkänner olika ideologier olika tyngd: Demokrati, yttrandefrihet och jämlikhet som tunga ”eviga” värden, kapitalism och rationalitet som lättviktiga flyktiga ideologier. Sammantaget förefaller det som om kampen om hegemoni i den av Thente formulerade diskursen står just mellan skilda ideologiska paradigmen, men med yttrandefriheten och kulturens självständighet gentemot politiska och andra maktstrukturer som tyngst vägande argument. Wirtén (*Dagens Arena* 2010-12-20) upprättar en dikotomi som liknar den av Thente formulerade och placerar sig också ideologiskt nära Thente. Han skriver att ”bildningstankens fiender” nu finns inuti själva biblioteksvärlden och exemplifierar detta med att Diesilverkstaden har skapat en biblioteksmiljö med ”[c]afé, buller slammer och hojtande människor”, en biblioteksmiljö med en stor bokhandel som förebild (*Dagens Arena* 2010-12-20).

Verkligheten låter sig emellertid inte alltid beskrivas så schematiskt som analysmodellen och i viss mån själva debatten vill göra gällande. Detta åskådliggör Rayman (*SvD* 2010-12-24) när hon skriver att så gott som alla bibliotek i landet idag jagar höjda besöksiffror, med vanligt förekommande strategier som filmuthyrning, caféer och gratis tillgång till internet. Detta är således inte enbart ett resultat av den konkurrensutsättning som nu har aktualiserats, skriver hon. Den bild som framträder är enligt min uppfattning snarare den att konkurrensutsättning av biblioteksverksamheter, tillsammans med andra exempel på utveckling mot marknadsekonomiskt tänkande inom offentlig sektor, är effekter av att nyliberalistiska idéströmningar tränger in i samhället på bred front. Också offentligt drivna biblioteksverksamheter påverkas således då de förväntas motivera sina verksamheter utifrån marknadsekonomiska principer. Ur ideologisk synpunkt är tilltron till det offentliga förknippad med viljan till politisk styrning och kvalitativa mål, men i verkligheten är offentlig drift inte någon garant för något av detta. Det kan

också exemplifieras med Koldenius (*Borås Tidning* 2010-01-13) som, trots att hon utmärker sig som starkt nyliberalistiskt influerad debattör, inte säger sig förespråka privatiseringar. Hon förefaller istället mena att offentlig drift och marknadsorientering i kombination är ett möjligt och önskvärt alternativ för bibliotekssektorn.

Kultursyn

En tydlig skiljelinje i debatten rör kultursynen, där den traditionella och kulturkonservativa uppfattningen att bibliotekens uppgift är att förmedla kvalitativ ”finkultur” samt att ge plats åt smala kommersiellt mindre gångbara kulturyttringar ställs mot den postmoderna uppfattningen att man inte bör eller kan skilja högt från lågt i kulturen; det fenomen som hos Hvenegaard Rasmussen och Jochumsen benämns dedifferentiering (2007, s. 55). Koldenius (*Borås Tidning* 2010-01-13) och Perstrand (*SvD* 2008-07-23) formulerar i sina inlägg en utpräglat postmodern kultursyn som vill utplåna folkbibliotekens ”finkulturstämpel”, som man tror skrämmer många potentiella användare, och därigenom locka fler grupper till biblioteket. På Dieselverkstaden har ”tv-spel [...] samma självklara plats som Strindberg” (Perstrand, *SvD* 2008-07-23). Koldenius skriver:

Just det här med att biblioteken ska vara motvikt till de kommersiella krafterna är i grunden en god tanke, en demokratiskt viktig tanke. Men tyvärr ger det också den finkulturstämpel på biblioteken som skrämmer många, en inställning som gör att många inte besöker biblioteken [...]

Borås Tidning 2010-01-13

I viljan att locka fler grupper till biblioteket och avlägsna eller tona ner de faktorer som gör att människor kan känna ett socialt och psykologiskt främlingskap inför biblioteket som institution, ligger en tydlig rättviseaspekt och därmed ett demokratiskt argument: Biblioteket ska vara tillgängligt för alla. Denna rättvisa är dock annorlunda konstituerad än i den traditionella moderna kultursynen, då den tar avstånd från dess bildningsideal och orienterar sig mot en postmodern kultursyn där populärkultur uppvärderas och ges utrymme.

Berggren (*DN* 2010-12-22) skriver att biblioteken idag har förmågan att tillhandahålla sådant ”som marknaden inte klarar av” nämligen ”fri tillgång till böcker som inte går att få tag i på annat sätt”. Kulturen motiveras således i egenskap av alternativ eller komplement till marknaden - ett uppdrag som emellertid inte längre finner stöd i de kulturpolitiska målen (Prop.2009/10:3). I propositionen står förvisso att kulturen ska vara en utmanande och obunden kraft (s. 26) och ett i den traditionella och moderna ideologin underliggande antagande förefaller vara att kulturens frihet gentemot marknadskrafter är en förutsättning för yttrandefriheten. Med den utgångspunkten förefaller det också rimligt att hävda denna frihet, oavsett vad som för tillfället står i kulturpropositionen. Ytterligare en synpunkt är att konst och kultur uppstår när verkligheten betraktas och framställs ur andra perspektiv än de välkända och vedertagna. Håkan Juholt skriver i sin kulturpolitiska programförklaring:

Kulturen har flera viktiga roller i samhället. Att spegla den tid vi lever i. Att låta oss förstå våra egna och andras känslor och upplevelser. Att förmedla spännande berättelser och människoöden. Men kulturen spelar också en viktig roll i att ifrågasätta, i att kanalisera protester och orättvisor, i att måla upp en annan, möjlig och bättre värld.

DN 2011-04-21

I kraft av sin förmåga att, inte bara förmedla det som är och det som har varit, utan också framställa det som skulle kunna vara, och därmed vidga vårt sinne för vad som är möjligt, ter sig konsten och kulturen som alternativ och motkraft till alla dominerande strukturer.

Man kan konstatera att både den moderna och den postmoderna positioneringen använder bredd och mångfald som argument för den egna uppfattningen. Av materialet framgår dock att ”bredd” och ”mångfald” i den moderna positioneringen betecknar att utrymme ges åt smala, alternativa och kvalitativa kulturyttringar som trängs undan, eller aldrig ens kommer i närheten av den kommersiella marknaden. I den postmoderna positioneringen betecknar begreppen snarare det populära och av många efterfrågade, men ibland också spannet från brett till smalt.

En fråga som kan ställas är hur den postmoderna kultursynen förhåller sig till det marknadsekonomiska tänkandet. De två perspektiven kan, som tidigare konstaterats, strängt taget sägas vara frikopplade från varandra och behandlas separat, men det är samtidigt fullt möjligt att dölja en relativt renodlad marknadsekonomisk agenda bakom en förment postmodern kultursyn. På Dieselverkstaden säger man sig vilja upphäva skillnaden mellan högt och lågt i kulturen (Perstrand, *DN* 2010-12-11), samtidigt som biblioteket har en uttalat ”populärkulturell profil” (Sharon Krafft 2011, s.8f). I detta fall har implementeringen av postmodern kultursyn inneburit att populärkulturen, det utbud som efterfrågas av många, hamnat i verksamhetens centrum och därtill har ett finansieringssystem införts som helt och hållet baseras på kvantitativa resultat. Samtidigt finner man i Dieselverkstadens ansats att nå ovana biblioteksbesökare en parallell till 1970-talets allaktivitetsdiskurs och uppsökande verksamhet, den gången initierad av BiS och debattörer från den politiska vänsterkanten (Hedemark 2009, s. 53).

I begreppet dedifferentiering ligger också en rollförskjutning eller utvidgning som gör att gränsen mellan vad som är ett bibliotek och vad som inte är det blir otydlig i förhållande till institutioner med liknande eller delvis liknande funktioner. Till denna diskurs hör idén om biblioteket som mötesplats: funktionen vidgas från tillhandahållande av litteratur för utlåning och lokaler för läsning till ett socialt rum som erbjuder ”mer än bara böcker”. Flera av de traditionellt orienterade debattörerna motsätter sig denna utveckling. Güetler och af Kleen påtalar att det ökade antalet besök på Dieselverkstaden inte har lett till någon direkt ökning i antalet utlån. Man konstaterar att folk i Nacka idag kommer till biblioteket i andra ärenden, varför konceptet knappast heller kan betecknas som läsfrämjande. Böcker och läsning betraktas hos dessa debattörer som bärande delar i biblioteksverksamheten och farhågan formuleras att det vid marknadsanpassning av biblioteken kan bli svårt att motivera dess existens gentemot kommersiella inrättningar som bokhandel, filmuthyrningskedjor och internetcaféer.

Till den postmoderna positioneringen ifråga om kultursyn kan också läggas medial differentiering, då man vill bejaka förändringen i berättarsätt och berättarkonsumtion (Koldenius, *Borås Tidning* 2010-01-13). Medan kvalitetskonceptet utmärker sig som en tydlig vattendelare i debatten, förespråkas mångfaldigandet av medier oavsett ideologisk orientering. Wirtén skriver att vad han kallar för ”svensk kommersfilosofi”

avmoderniserar samhällsinstitutioner då man inte lägger tillräckligt med pengar eller tankekraft på att förverkliga de nya möjligheter som skapandet av ett samlat digitaliserat svensk nationalbibliotek, eller tillgängligheten till internationella öppna digitala resurser skulle kunna innebära. Wirtén ser samtidigt ett samhällsproblem i att fritidsgårdar stänger och biblioteken som en följd därav förväntas bli ”en glad central för datorspel”. Denna användning förskjuter, enligt Wirtén, bibliotekets roll och funktion och dylika problemen borde rimligtvis åtgärdas med riktade välfärdspolitiska åtgärder (*Dagens Arena* 2010-12-20). Wikman (*NVP* 2011-01-25) skriver:

På Dieselverkstaden möts biblioteksbesökaren av ett café, sedan en menybar för nedladdning av musik och först därefter kärnan i biblioteksverksamheten, nämligen böckerna. I denna biblioteksmiljö finns inga rum för tystnad och eftertanke. Här är det höga ljudnivåer, skrik, slammer, störande mobilprat, surfande som dominerar – biblioteket har blivit fritidsgård.

NVP 2011-01-25

Som svar på Wikmans inlägg i *NVP* skriver personalen vid Dieselverkstadens bibliotek: ”Sannolikt skulle Wikman föredra den knäpptysta katedral som folkbiblioteket en gång var, men de dagarna är lyckligtvis förbi”(2011-02-09).

De mest ivriga förespråkarna för medial mångfald återfinns inom den postmoderna ideologin, medan de som accentuerar materialiteten, boken och litteraturen som verksamheternas bas återfinns inom den traditionella ideologin. Frågan förefaller i den postmoderna ideologin snarast handla om mediet i sig självt medan mediet inom den traditionella ideologin betraktas som ett verktyg, och motiveras med syftet bakom användningen. Rayman (*SvD* 2010-12-24) nyanserar frågan då hon skriver att vi bör sätta funktionen i första rummet och hålla isär känslorna för ”böckernas innehåll och bildningens frigörande kraft” och känslorna för ”biblioteket som lokal och boken som pappersbunt”. ”Bokens värde sitter sällan i platsen eller materialet”, skriver Rayman. Därmed vidgar hon i någon mening den bokliga diskurs som betonar ”tryckta böcker av god kvalitet” som centralpunkt i folkbibliotekets verksamhet (Hedemark 2009, s. 50) och orienterar sig i riktning mot den diskurs som ser förmedling och information oavsett medieformat som bibliotekens högsta prioritet (Ibid. s. 57). Rayman kan sägas positionera sig i en skärningspunkt mellan de två konkurrerande diskurserna då hon använder begreppet ”boken” och det av upplysningstänkande klingande ”bildningens frigörande kraft”, men utan att låsa sig vid materialiteten. Därmed öppnar hon kanske för möjligheten för konstruktiva delar av den bokliga diskursens att leva vidare frikopplad från ”biblioteksromantisk samtidsförnekelse” (Rayman, *SvD* 2010-12-24).

Bibliotekssyn

Styrning och drift

Jonas Thente (*DN* 2010-12-14) är den debattör som kanske tydligast positionerar sig i den traditionella och moderna ideologin. Han motsätter sig privatisering av bibliotekens driftsform, och gör det av ideologiska skäl. Han riktar skarp kritik mot de ”privatiseringsivrare” som han menar tillämpar näringslivets ideal och vokabulär på verksamheter vars självklara utgångspunkt istället borde vara värden som

”demokrati, folkbildning, jämlikhet och sådant”. Thente uppfattar också deras tilltro till rationalitet, effektivitet och kvantitet som hotande i förhållande till folkbiblioteket och dess verksamheter.

En infallsvinkel för tolkning av bibliotekssynen i debatten är Sven Nilssons sammanfattning av bibliotekens historia i Sverige som vuxna ur skilda idétraditioner: Den kundanpassade med rötter i de privata biblioteken, den uppfostrande med rötter i sockenbiblioteken och den folkbildningsidealistiska med rötter i folkrörelsernas och studiecirkelarnas bibliotek (Nilsson 1999, s. 205). Utifrån denna bild kan debatten uppfattas som en kamp om idémässig hegemoni mellan skilda, ur samma institution sprungna ideologier. Längst i denna riktning går kanske just Thente (*DN* 2010-12-14), vars argument och retorik bygger på ett vi-och-dom där ett ”vi”, definierat som försvarare av ”demokrati, folkbildning, jämlikhet och sådant”, vill utestänga de kund- och marknadsorienterade privatiseringsivrarna från ”våra” bibliotek. Förespråkarna för privatisering, ”privatiseringsivrarna”, ”biblioteksentreprenörerna” ”framtidsexperterna” och ”rationalitetskonsulterna”, beskrivs genomgående som om de inte förstår vad ett folkbibliotek djupast sett är, nämligen ”generellt och historiskt sett den viktigaste institutionen som den mänskliga civilisationen någonsin har rest”. Thente skriver att självklara argument mot privatiseringar av folkbibliotek är demokrati, folkbildning och jämlikhet, men att dessa argument av Nackas politiker avfärdas som ”flummig vänsterretorik”. Han anklagar därmed sina meningsmotståndare för att utifrån sin politiska åskådning förbise tunga motargument och antagligen också för att inte förstå vikten av att ovan nämnda värden försvaras.

Lundberg Rodin (*Borås Tidning* 2011-01-03) anger folkbibliotekens unika historiska förankring i folkrörelserna som ett av tre viktiga argument för bevarandet av folkbiblioteken i dess nuvarande form. Wikman framhåller å sin sida ett traditionellt bildningsideal (*NVP* 2011-01-25) där han betonar ”läsning och fördjupning, prioritering av böcker och sökande efter kunskap” som bibliotekets kärna. Även Wirtén betonar bildningsidealet: Genom att anknyta till Sen⁴ kan Wirtén sägas ansluta sig till en slags uppdaterad folkbildningstanke som, istället för att utgå från det traditionellt borgerliga bildningsidealet, hänvisar till en samtida teoretiker. Wirtén ställer vidare biblioteksentreprenörernas antagna syn på statistik över antal besök och utlån som fullgott och tillfredsställande mått på kvalitet i fråga om verksamhet och innehåll, mot synen på bildning som ett verktyg för långsiktig utveckling mot rättvisa och jämlikhet. Även af Kleen misstror den kvantitativa ansatsens validitet i förhållande till biblioteksverksamheter:

Och för att få ännu mera snurr på statistiken finns efterfrågade böcker – som den 442 sidor tjocka *Min kamp* av Karl Ove Knausgård – som kortlån. Hemma på folks nattduksbord gör ju inte titlarna någon ekonomisk nytta.

Vi Läser 2011:1, s. 28

Sjöstedt antyder också det centrala problem som är kopplat till svårigheten att utforma användbara mätmetoder för tillämpningen av kvalitativ politisk målstyrning:

⁴ Amartya Sen, *Utveckling som frihet* (1999).

Ett system som fördelar offentliga medel till privat drivna bibliotek riskerar att styra bort från kvalitet och mot kvantitet som enda mål. Det blir effekten om ersättning ska utgå från antal utlånade böcker. Och något annat ersättningssystem än det som bygger på enkla siffermått har hittills inte sett dagens ljus.

SvD 2011-03-17

Kvalitativ målstyrning förespråkas av debattörer inom de båda ideologiska riktningarna. Utvecklingen av definierade kvalitetskriterier utgör, tillsammans med en ändamålsenlig bibliotekslag, en huvudpunkt i Svensk Biblioteksförnings principställningstagande (2011-02-18). Kvalitativa kriterier blir möjligen än viktigare vid en orientering från detaljstyrning mot målstyrning, då denna process ökar distansen mellan politiker/tjänstemän och verksamhet. Hansson och Heedman (2004) skriver att kommunen vid överlämnandet av driften för folkbiblioteken till en kommersiell aktör riskerar att förlora det direkta kulturpolitiska inflytandet och därmed svika sitt ansvar i förhållande till kommuninvånarna (s.44), och vidare att verksamheter som har övergripande ideologiska mål kanske inte lämpar sig för entreprenaddrift då dessa mål kan vara svåra att fastställa i kontrakt och därmed lätt förbises till förmån för vinstintressen. Denna risk anses till exempel föreligga i förhållande till folkbibliotekets demokratiska värde (s. 49). Då vi har kunnat se att nyliberalistiska influenser och marknadsekonomiskt tänkande idag påverkar hela bibliotekssektorn, och inte bara de bibliotek som drivs i privat regi, anser jag emellertid att utvecklandet av kvalitativa mål för biblioteksverksamheter bör vara en angelägenhet oavsett vilken driftsform som blir dominerande i framtiden. Vikten av att ha relevanta kvalitativa verksamhetsmål växer i takt med att samhället och den offentliga sektorn marknadsanpassas.

Den nyliberalistiska eller postmoderna ideologin förespråkar nytänkande och nyorientering ifråga om folkbibliotekens styrning och drift. Nässén (*SvD* 2010-12-27) lutar sig mot Biblioteksförningens principställningstagande (2011-02-18) och skriver att driftsformen inte är avgörande för innehållet och att ansvariga politiker också i framtiden ska sätta upp mål och styra verksamheten vid de kommunala biblioteken i Nacka (*SvD* 2010-12-27). Den politiska oppositionen svarar (*Rör inte våra bibliotek, NVP* 2011-01-03) att Nacka kommun tidigare har visat stora brister vad gäller styrning av privata företag och man befärrar att detta kommer bli fallet också för biblioteken efter upphandling. Risker är att vinstintresse kommer att prioriteras före kvalitet, skriver man.

Lundberg Rodin påpekar angående marknadsorientering och entreprenaddrift inom bibliotekssektorn och inom kommunala verksamheter överlag, att förutsättningarna inte är direkt marknadsmässiga:

[...] Det talas inte lika mycket om att ”privatiseringen” finansieras via inbetalda skattemedel och ofta övertar entreprenören gratis lokaler, utrustning och inventarier – det vill säga slipper investera först – i vilken annan ”marknad” är detta möjligt?

Borås Tidning 2011-01-03

Ett likande påpekande har tidigare gjorts av Borg (2007, s. 4) som frågar sig om det verkligen finns ett tillräckligt ekonomiskt incitament för företag att vilja driva bibliotek på entreprenad. Klausen skriver också att förutsättningen för

marknadsanpassning av verksamheter inom offentlig sektor är existensen av en marknad med konkurrens och valmöjligheter (2005, s. 58).

Hos Törnqvist (*SvD* 2011-03-13) och PM Nilsson (*DN* 2010-12-21) drivs, som nämnts, den pragmatiska tesen att privat drivna bibliotek är av godo därför att de fungerar bättre än de kommunalt drivna. Med ”bättre” åsyftas ökad popularitet och nyttjandegrad. Denna utveckling skrämmer enligt Nilsson ”de socialistiskt lagda traditionalisterna”. Positioneringen är därmed befäst: Förespråkarna för privatiseringar konstrueras som pragmatiker och motståndarna konstitueras som bakåtsträvande ”socialister”. Törnqvist (*SvD* 2011-03-13) tar också fasta på och vill förvalta det arbete som ”eldsjälar”, verksamma på fältet före kommunaliseringen, utförde. Hon hänvisar till arbetarrörelsens pionjärer, men också till Svenska Landsbygdens Studieförbund, och vill såtillvida knyta an till det tidiga avsnitt i institutionens historia som inte är förankrat i den kommunala och offentliga sfären. På så vis finner Törnqvist ett argument som knyter an till folkbibliotekets historia och tradition och tycks vilja utmana privatiseringsmotståndarnas antagna egenrätt till denna historia.

Uppdrag

Vikten av att upprätthålla ”olönsamma verksamheter” riktade till särskilda grupper betonas starkast inom den traditionella och moderna ideologin. Man befärar att de kostnadskrävande uppdrag som bibliotekslagen föreskriver men som inte genererar någon ökning av antal besök och utlån kommer att åsidosättas vid privatisering. Detta gäller läs- och skrivfrämjande verksamhet riktad till barn och unga, uppsökande verksamhet mot äldre och handikappade samt verksamhet anpassad för invandrare. Lundberg Rodin uppmärksammar de potentiella problem som kan uppstå när man försöker jämka samman entreprenad drift och politisk styrning:

Prestationsstyrda ersättningssystem leder även till mer efterfråganstyrda inköp, vilket kan äventyra kvalitet och allsidighet och att mer resurskrävande gruppers behov nedprioriteras. En uppenbar risk om allas lika rätt till information, kunskap och läsupplevelser ska tillfredställas.

Borås Tidning 2011-01-03

Bibliotekens läsfrämjande roll accentueras hos Törnqvist, som menar att ”bokälskande entreprenörer” är bäst lämpade att göra biblioteken attraktiva och kundnyttiga och om ett efterfråganstyrt utbud leder till ökad popularitet och ökad läsning/utlåning är detta att betrakta som en läsfrämjande effekt: ”Företags- och organisationsägda bibliotek kan göra biblioteken mer attraktiva och kundnyttiga. Läslusten kan öka, utlåningen kan få ett uppsving och läsningen kan förbättras” (*SvD* 2011-03-13). Mot detta talar dock de utvärderingar av Dieselverkstadens bibliotek som visar att den ökning som statistiken åskådliggör inte rör utlån, vilket indikerar att folk idag kommer till biblioteket i andra ärenden än att låna böcker: ”Problemet är bara att dagens flitiga besökare – fikagäster, surfare, barnfamiljer – inte är lika flitiga låntagare” (af Kleen, *Vi läser* 2011 s. 28). Törnqvists argument motsägs också av Ernst & Youngs utvärdering som kritiserar Dieselverkstaden för att tillhandahålla ett alltför begränsat bestånd (2010, s. 2f) och Güettler som skriver att Nackabon endast har tillgång till hälften så många böcker, tidskrifter och AV-medier som invånaren i en svensk medelkommun (*SvD* 2011-01-08).

Oron för att olönsamma verksamheter ska åsidosättas rör, utöver de prioriterade grupperna, det smala utbud som efterfrågas sällan och av få. Då de nya kulturpolitiska målen inte anger att kulturen ska verka som motkraft och alternativ till marknadskrafterna, kan tillhandahållandet av ett smalt och alternativt utbud tänkas bli mindre centralt vid folkbiblioteken. Det är emellertid uppenbart att flera av de traditionalistiskt och modernt influerade debattörerna anser att detta *bör* ingå i uppdraget. I UNESCO:s folkbiblioteksmanifest, som den svenska bibliotekslagen till stor del bygger på framhålls fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information som varje människas rätt (1994, s. 17). Man kan förmoda att formuleringen åsyftar tillgång till mer än ett populärkulturellt utbud.

En punkt som några debattörer, i synnerhet Svensk Biblioteksörening, uppehåller sig vid är den samverkan mellan bibliotek som fungerar och länge har fungerat bra, och som därtill är reglerad i bibliotekslagen. Sjöstedt skriver: ”Man kan låna på ett ställe och lämna tillbaka på ett annat. Man kan beställa böcker som finns på ett bibliotek från ett annat. Biblioteken på olika platser har olika inriktningar och specialiseringar. Allt detta ökar enkelheten och tillgängligheten [...]” (SvD 2011-03-17). Denna samverkan befaras dock vara hotad då entreprenaddrift innebär att bibliotek som tidigare har samarbetat hamnar i en konkurrenssituation, vilket i sin tur kan innebära försämrad kvalitet i verksamheten, då användarens behov kommer i kläm mellan konkurrerande intressen.

Användaren och bibliotekarien

I nyliberalistiska valfrihetssystem dominerar, som vi har kunnat se, en individualistiskt präglad människosyn där biblioteksanvändaren betraktas som kund, med rätt att göra val utifrån egna behov och önsknings. Koldenius (*Borås Tidning* 2010-01-13) är kanske den debattör som bär fram de mest utpräglade nyliberalistiska argumenten i frågan. Hon skriver att biblioteken bör bemöta användarna som kunder, därför att de själva identifierar sig som kunder. Wikman (*NVP* 2011-01-25) uppfattar istället användarens omvandling från medborgare till kund som en utifrån påtvingad rollförskjutning, framdriven av nyliberala samhällsaktörer. De två debattörerna uppfattar således samma fenomen som en rörelse inifrån och ut, respektive utifrån och in och som förknippad med frivillighet respektive yttre tvång. Skillnaden kan antas bero på att den ena debattören stödjer förändringen medan den andra sätter sig emot.

Thente refererar i sitt debattinlägg (*DN* 2010-12-14) till det tidigare inlägg där Perstrand som anställd på Dieselverkstaden i Nacka kallar sig ”biblioteksentreprenör” (*DN* 2010-12-11). Thente skriver med ironisk underton att en sådan yrkesbeteckning låter ”betydligt bättre i näringslivskretsar än 'bibliotekarie' eller något i den stilen”, liksom beteckningen ”kunder” låter bättre än ”låntagare”. Ironin ligger i att Thente förmodas anse näringslivskontexten vara fel vald för sammanhanget och att en traditionell demokratisk kontext eller folkbildningskontext vore lämpligare som utgångspunkt för terminologin kring ett folkbibliotek, dess medarbetare och dess användare. Nilsson vänder sig emellertid emot Thentes underliggande diskursiva antagande att terminologin påverkar den sociala praktiken. Han för Thentes argumentation till sin spets varifrån den framstår som absurd: ”Bibliotekarier får absolut inte kallas biblioteksentreprenörer, då hotas [...] demokratin, samt folkbildningen och jämlikheten och 'den viktigaste institutionen som mänskligheten

någonsin skapat.'” En påfallande skillnad i hållning mellan de två debattörerna är således att Thente anser diskurserna, språket, benämningarna, vara av stor betydelse för den sociala verkligheten, medan Nilsson hävdar terminologin vara av begränsad, eller helt utan betydelse.

Orienteringen ifråga om utbudsstyrning kontra marknadsstyrning som princip vid förvärv och gallring får vidare konkreta konsekvenser för bibliotekariens profession. Sjöstedt (*SvD* 2011-03-17) skriver att bibliotekariens uppgift är att med sin expertis leda den sökande rätt, och att detta bäst låter sig göras ”utan utlåningsstress”. Utbudsstyrning förutsätter vidare att bibliotekarien är fackmässigt kompetent, då denna princip gör bibliotekarien till expert och ger denne makt att påverka utbud och tjänster, och därmed också makt över användaren. Bibliotekarien har i rollen av expert legitimitet att värdera kulturella uttryck och skilja högt från lågt. Denna yrkesroll är förknippad med biblioteket och bibliotekarien som folkbildare och den maktaspekt som finns nedlagd i denna föreställning. Hedemark skriver att bilden av bibliotekarien som folkbildare i någon mån förutsätter bilden av användaren som passivt offer, någon som måste skyddas eller räddas undan den kommersiella skräpkulturen för att kunna bli en självständigt tänkande medborgare (2009, s. 134). Debattörer som offentligt kritiserar underhållningsmedia i samband med biblioteksdebatt kan då på ett sympatiskt vis framstå som bekymrade och måna om tillgången till kultur för eftersatta grupper i samhället, samtidigt som de bibehåller sin elitistiska position (*Ibid.* s. 107). Frågan kan diskuteras vidare utifrån den historiska utveckling som Vestheim beskriver (2003, s. 269): När folkrörelserna lät det borgerliga bildningsidealet bli målet för folkbildningens verksamheter accepterade man också implicit den hierarkiska samhällsstruktur som värderade den borgerliga erfarenheten, kunskapen och kulturen som giltig, eftersträvansvärd och ”fin”. Idag har synen på bibliotekarien som expert och folkbildare kommit att anses som förlegad och dessa anspråk ifrågasätts. En förändrad kultursyn och användarsyn växer fram, där tilltron till individens förmåga att företräda sig själv och sina behov stärks och frågan är hur den nya yrkesrollen kan utformas i förhållande till denna utveckling. Nilsson ger sin syn med kontrasterande exempel hämtade från Dieselverkstaden i Nacka och Stadsbiblioteket i Lund. Han skriver inledningsvis om Dieselverkstaden:

Det är ganska bra med kundtillvänd personal. Kanske finns det rentav ett kulturvärde i att de som jobbar på bibblan är lika intresserade av sina besökare som av sina böcker. I alla fall är det enklare att få hjälp här jämfört med vad jag minns av de något otillgängliga och magra bibliotekarierna på Stadsbibblan i Lund som liksom den tidens skivhandlare mest ansåg sig störda av medborgarnas okunniga frågor.

Nilsson, DN 2010-12-21

Koldenius resonerar kring bibliotekariens nya roll och vill, i linje med synen på användaren som kund och utifrån idén om biblioteket som mötesplats, se bibliotekarien som utåtriktad säljare:

Om det handlar om att göra biblioteken till mötesplatser och om antal utlån är ett mått på effektivitet, så kanske bibliotekarien som yrke har förändrats så mycket att de ska ersättas med något annat? Säljare? Eventmakare? Utåtriktade människor som kan entusiasmera och som möter människor som kommer in i biblioteket, istället för mumlande bibliotekarier gömda bakom stora utlåningsdiskar, som det ofta ser ut idag!

Hos Koldenius är inställningen till professionen en följdriktig konsekvens av grundhållningen och synen på kultur och användare. Det kan möjligen tyckas märkligt att tala om kunder och säljare inom en sektor där det på grund av den lagstadgade gratisprincipen inte finns någon marknad.

Strävan att locka alla grupper till biblioteket har således en tydlig parallell i den förändrade och dedifferentierade synen på kultur, som innebär att man inte gör någon värdemässig åtskillnad mellan olika slags kulturyttringar, men får också konsekvenser för synen på bibliotekariens profession. Vid en fullgången tillämpning av efterfrågansstyrningen kan det tänkas att bibliotekarieyrket orienteras mot att bli ett renodlat serviceyrke. Vid öppnandet av Dieselverkstadens bibliotek var ingen av de som rekryterades utbildade bibliotekarier och de kallar sig istället "biblioteksmedarbetare". Vad gäller Svenska Boklån har dock bristande kompetens inom biblioteksområdet vid upphandlingar bedömts vara ett problem. Flera debattörer försvarar också bibliotekariens traditionella yrkesroll. Berggren skriver i sitt privatiseringskritiska inlägg (*DN* 2010-12-22), som följde på Nilssons inlägg, att folkbiblioteken i sin traditionella form bärs upp av en "hängiven och professionell kår av bibliotekarier - av olika kön och i olika viktklasser - som tillhandahåller något som marknaden inte klarar av: fri tillgång till böcker som inte går att få tag i på annat sätt [...]". Också Güettler (*SvD* 2011-03-14) lägger vikt vid yrkeskårens avgränsning och professionalitet när han citerar Gurli Linder, ledamot av Folkbildningsförbundets bokförmedlingsstyrelse, som 1908 skev i *Folkbiblioteksbladet*: "Med alla medel bör den ej alltför sällsynta villfarelsen skingras, att nästan vem som helst kan sköta ett bibliotek."

Legitimitet

Som vi har kunnat se präglas privatiseringsdebatten i huvudsak av två skilda och på flera punkter antagonistiska ideologier, förankrade i olika samhällsteoretiska antaganden. De två i studien formulerade ideologierna möjliggör olikartade föreställningar om vad folkbiblioteket är och ska vara, utifrån vilka vitt skilda positioneringar kan motiveras. Att ställningstaganden motiveras och rättfärdigas utifrån olikartade grundvärden får konsekvenser också för frågan om legitimitet. I debatten kring privatiseringar för representanterna för den nyliberalistiska och postmoderna ideologin fram argument som bottnar i en vilja till förändring och nyorientering, medan representanterna för den traditionella ideologin tenderar att slå vakt om de värden som traditionellt har legitimerat folkbiblioteken. Inom den traditionella positioneringen handlar det således ofta om att försvara och bevara grundvärden som demokrati, yttrandefrihet, folkbildning, rättvisa och lika tillgång till kultur och information och därigenom "konservera" den legitimitet som biblioteket traditionellt har tillmätts. Det är också utifrån dessa traditionella värden som Thente tilldelar biblioteket rollen som "den viktigaste institution som den mänskliga civilisationen någonsin har rest" (*DN* 2010-12-14).

Lundberg Rodin skriver att biblioteken har starkt förtroende hos allmänheten: "Biblioteken är den samhällsinstitution som medborgarna har mest förtroende för. 85% av de som tillfrågades 2008 ansåg att bibliotek är en viktig del i att samhället fungerar" (*Borås Tidning* 2011-01-03). Även Wirtén betonar den fortsatta starka

legitimitet bland användarna som institutionen åtnjuter i sin traditionella form: ”De enda som verkar förstå att bibliotek är bäst som just bibliotek – för litteratur, fakta, musik och film – är alla som använder dem” (*Dagens Arena* 2010-12-20). I de nyliberalistiska leden menar man emellertid att folkbibliotekets legitimitet i framtiden måste motiveras på nya sätt och förankras, inte historiskt, utan i nutiden och att man då måste ta hänsyn till de stora samhällsomvandlingar som har skett de senaste decennierna. Törnqvist skriver: ”Men vi kan inte se tillbaka på hur det var då [för tio år sedan]. Vi måste se framåt och ta in lösningar på de problem som är relevanta idag” (*SvD* 2010-03-18). Och Koldenius: ”[S]amhället omkring biblioteket förändras hela tiden. Ska då inte biblioteken göra det?” och vidare:

[Folkbiblioteken måste] vässa sina argument om existensberättigande, och då räcker det inte att hänvisa till gammal folkrörelsetradition [...]. Då blir folkbiblioteken våra nya hembygdsmuseer. Biblioteken som den enda plats där vi kan söka information i böcker och uppslagsverk är borta. Den ursprungliga folkrörelsetanken är tyvärr omodern hos en större del av den svenska befolkningen, eller i alla fall botglömd.

Koldenius, Borås tidning 2010-01-13

Koldenius förslag till nyorientering är, som vi har kunnat se, i riktning mot en postmodern kultursyn som inte gör skillnad på kvalitets- och populärlitteratur och därmed inbjuder alla besökargrupper till biblioteket, i kombination med ett marknadsmässigt tänkande (*SvD* 2010-01-13). Legitimeringen bottnar såtillvida dels i den rättvisaspekt som tidigare har konstaterats hänga samman med den postmoderna kultursynen; en inkluderande hållning gentemot alla potentiella biblioteksbesökare, men också i värden hämtade från det samhällsekonomiska fältet. Marknadsorienteringen är inte lika uttalad som den postmoderna orienteringen men gör sig påmind i ordval som ”kund”, ”säljare” och ”berättarkonsumtion” (Koldenius, *Borås Tidning* 2010-01-13). Tydligast blir marknadsorienteringen emellertid i Svenska Boklåns argumentation. Legitimeringen av folkbiblioteket är här renodlat marknadsekonomisk, med det uttalade målet att optimera cirkulationstalet och därigenom nå kostnadsrationalitet och lönsamhet (2009, s. 13). Det faktum att Svenska Boklån än så länge inte har givits förtroendet att driva något bibliotek kan dock vara en antydan om att de renodlade marknadsekonomiska värdena ännu inte anses vara fullt legitima för en institution som denna. Själva det faktum att företaget har uppstått vittnar emellertid om grundläggande ideologiska förändringar i samhället som gjort idén möjlig. Hansson och Heedman (2004) skriver att det råder en motsättning mellan det demokratiska och det ekonomiska värde som tillmäts kulturen (s. 17) och att folkbibliotekens ideologiskt betonade uppdrag vid privat drift kan komma att skymmas av ett renodlat vinstintresse (s.49). Det kan dock återigen ifrågasättas huruvida folkbiblioteken med sin lagstadgade gratisprincip kan utgöra en marknad, med konkurrens och valmöjligheter, där vinstintressen kan finna jordmån.

Traditionellt orienterade debattörer i privatiseringsdebatten legitimerar sina ställningstaganden i viss mån enligt de mönster som karakteriserar den av Hedemark beskrivna bokliga diskursen. Hållningen är i båda fallen präglade av ett kulturkonserverativt synsätt där folkbildning förstått som förmedling av (tryckt) kvalitetslitteratur sätts i centrum (Hedemark 2009, s. 63). Postmodernt orienterade debattörer har historiska beröringspunkter snarast med den under 1970-talet rådande allaktivitetsdiskursen, i så måtto att man ser förnyelse, popularitet och ett utåtriktat

förhållningssätt som en för folkbiblioteken önskvärd utveckling, samtidigt som man ifrågasätter upplysningsidealens legitimitet och problematiserar kvalitetskriterierna (Ibid. s. 52). Det bör dock påpekas att allaktivitetsdiskursen innefattar en demokratisyn där kommersialismen betraktas som ett hot mot samhället och bibliotekariens uppdrag antas ligga i att upplysa användarna (Ibid. s. 51), vilket i privatiseringsdebatten snarast finner sitt motstycke i den demokratisyn som formuleras i den traditionella och moderna ideologin. Allaktivitetsdiskursen hos Hedemark kopplas också till 1970-talets vänsterpolitiska influenser, medan den postmoderna kultursynen, såsom den framträder i den aktuella debatten, finner starkare koppling till nyliberalistisk idétradition. Det ideologiska skifte som inträder vid övergången från 1970- till 1980-tal innebär också att nyliberalistisk ideologi blir hegemonisk i offentlig debatt och kulturdebatt, och därmed tränger undan de tidigare dominerande vänsterorienterade perspektiven (Ibid. 2009, s. 54). I samtida offentlig debatt framstår således nyliberalistiskt orienterade argument som legitima, vilket möjligen kan bidra till att förklara det förhållande att debattörer som i samtida biblioteksdebatt förespråkar utveckling och förändring hämtar sin inspiration från den nyliberalistiska idésfären, medan vänsterorienterade debattörer närmast framstår som kulturkonservativa. Det är dock intressant att som ovan lägga märke till att dagens nytänkare på flera punkter är överens med 1970-talets nytänkare, till exempel i viljan att göra folkbiblioteken till en utåtriktad institution och i ifrågasättandet av finkulturens vedertagna kvalitetskriterier.

Nässén (*SvD* 2010-12-27) och Svensk Biblioteksforening (2010) särskiljer sig i debatten, då de frikopplar form från innehåll. Nässén hävdar den privata driftsformens legitimitet, men utan att föra någon konkret diskussion om verksamhetens innehåll, medan Biblioteksforeningen lägger fram krav på verksamheternas utformning som ska gälla oavsett driftsform.

Det demokratiska argumentet

Ett argument som inom båda ideologierna, om än med viss tyngdpunkt i den traditionella diskursen, används för att motivera och legitimera ställningstaganden i privatiseringsfrågan är som vi har kunnat se det demokratiska. Demokratibegreppet fylls emellertid med olika diskursivt innehåll och kopplas till olika värden beroende på debattörens ideologiska ståndpunkt. Också de sätt på vilka de demokratiska målen tänks kunna nås skiljer sig åt mellan ideologierna.

Konstens och kulturens relativa frihet och självständighet gentemot den politiska makten har sedan länge betraktats som ett kännetecken för demokratiska samhällen. Vestheim skriver att de offentliga institutionernas självständighet i förhållande till marknaden i Västeuropa och Norden också har betraktats som ett demokratiskt kriterium, vilket inte har varit fallet till exempel i USA. Kultursektorns ökade kommersiella beroende kan i denna belysning te sig som ett hot mot yttrandefriheten (2003, s. 264f). Traditionellt orienterade debattörer tar fasta på det sistnämnda kriteriet och framhåller kulturens frihet gentemot marknadskrafter som en grundläggande förutsättning för yttrandefrihet och demokrati. Thente (*DN* 2010-12-14) befarar att av folkbiblioteken traditionellt förfäktade värden ska trängas undan av ett mer affärsmässigt tänkande vid entreprenaddrift då demokrati, bildning och jämlikhet svårligen kan åskådliggöras statistiskt och inte ger snabba ekonomiska effekter. Nilsson (*DN* 2010-12-21) skriver å sin sida att entreprenaddriften

demokratiserar biblioteken, därför att väljarna uppenbarligen i demokratiska val väljer att ge mandat åt en politik som driver på utvecklingen mot privat drift av offentliga verksamheter. Nilsson använder således demokratibegreppet utan att definiera eller problematisera dess innebörd och han verkar mena att dess värden, som yttrandefrihet och demokratiskt deltagande, är olösligt bundna till folkbiblioteken, oavsett hur de drivs och av vem. Nilsson skiljer såttillvida på form och innehåll och uppfattar det senare som konstant, medan Thente hävdar att driftsform (och marknadsanpassning) får djupgående effekter gällande verksamheternas innehåll och värdegrund.

Vidare är tanken om bibliotekens popularitet som en förutsättning och en garant för dess demokratiska verkningar genomgående i privatiseringsförespråkarnas argumentation. Törnqvist (*SvD* 2011-03-18) skriver att privat drift inom bibliotekssfären ökar individens möjligheter att med sina val påverka samhällets utveckling. Möjligen ser Törnqvist en demokratisk aspekt i själva marknadsstyrningen: att biblioteksanvändarens direkta självupplevda behov och individuella preferenser kan påverka utbudet av varor och tjänster.

Svensk Biblioteksforening vill stärka bibliotekslagens koppling till UNESCO:s folkbiblioteksmanifest. I manifestet utmejslas ett traditionellt socialdemokratiskt samhällsideal som den kontext i vilken folkbiblioteken verkar. Här betraktas bildning och utbildning som en väg till personlig, men också samhällelig utveckling. Därmed åberopas den kollektivistiska samhällssyn där samhället betraktas som gemensamt projekt. Välinformerade medborgare som utifrån fullgod utbildning och tillgång till fri information kan ta aktiv del i samhällslivet anses här vara en förutsättning för demokratin. Man håller såttillvida fast vid den traditionella synen på individen som medborgare. De individuella valen och det demokratiska inflytandet syftar till samhällsutveckling förstått som frihet och välfärd för alla. Det kan antas att konsekvensen av denna samhälls- och människosyn är en utbudsstyrning där den tänkta målgruppen mejslas fram som välinformerade och ansvarstagande individer med vilja att genom medvetna val bidra till förverkligandet av det socialdemokratiska och moderna samhällets ideal. Man kan också tänka sig att det häri ligger en vilja till styrning eller påverkan som stämmer överens med folkbibliotekets traditionella roll som folkbildare och förmedlare av kvalitet och upplysning: Att man inte bara vänder sig till en redan existerande målgrupp som den ovan beskrivna, utan att man också vill bidra till att skapa förutsättningar för individer att utvecklas till sådana medborgare som man menar kan uppbära demokratin och föra samhällsutvecklingen framåt. Den demokrati som marknadsstyrningen erbjuder, och som Thörnqvist förespråkar, kan möjligen karaktäriseras som omedelbart tillfredsställande men med begränsad räckvidd, medan de demokratiska rättigheter som omskrivs i UNESCO:s folkbiblioteksmanifest vill skapa förutsättningar för val som på längre sikt kan påverka för samhället viktiga områden.

Svensk Biblioteksforening utmärker sig i debatten genom att inta en ”driftsformsneutral”, och därtill ideologiskt försiktig position. Man skriver i sitt principställningstagande att biblioteken ska finansieras och drivas på ett sätt som tryggar de demokratiska och mänskliga rättigheterna samt utvecklar den intellektuella friheten, men man skriver också att ”[d]et är individens behov, vetgirighet, nyfikenhet och intresse som ska styra innehåll och utbud” (Svensk Biblioteksforening 2011-02-

18). Mot bakgrund av de innehållsförskjutningar som materialet har åskådliggjort ifråga om demokratibegreppet är det något oklart i vilken positionering Biblioteksförningens ställningstagande placerar dem. Man ansluter sig förvisso explicit till UNESCO:s folkbiblioteksmanifest och vill förstärka dess ställning i samband med upphandlingar (Lindberg 2009, s. 4). Lindberg antyder dock att frånvaron av ideologi kan vara ett problem, då han påpekar att folkbibliotekens verksamhet jämfört med andra kommunala verksamheter är relativt oreglerad vilket på sikt kan urholka dess värden, som ofta antar formen av "gammal vana" eller tyst konsensus (Lindberg 2009, s. 7). Lindberg förefaller, liksom Lundgren (2008, s. 29f), vara av uppfattningen att det förhållande att folkbibliotekens ideologi är påfallande uttalad är ett problem, särskilt när det sätts i samband med utvecklingen mot privatisering av verksamheter. En uttalad ideologi kan lättare uppfattas som hotad av konkurrerande ideologier än en uttalad och befäst, och folkbibliotekens ideologi riskerar möjligen att undanträngas av andra, mer marknadsmässiga och slagkraftigt formulerade ideologier i tiden. De traditionella värden som implicit förknippas med folkbiblioteket som institution och funktion får emellertid påfallande starkt genomslag i den aktuella debatten.

Bilder av biblioteket

De bilder av biblioteket som har framträtt vid analys av materialet är flerfaldiga och har ofta visat sig vara svåra att jämkas samman. Jag har i argumentationen kunnat urskilja en orientering mot i huvudsak två skilda ideologier, den traditionella eller moderna och den nyliberalistiska eller postmoderna, men också inom dessa ryms variation rörande föreställningarna om vad ett folkbibliotek är och ska vara. De debattörer som utmärker sig som motståndare till privatisering av folkbibliotekens driftsform förefaller generellt betrakta offentlig drift som en garant för upprätthållandet av dess traditionellt framburna värden som demokrati, bildning, jämlikhet och kvalitet. Detta antagande måste dock problematiseras då även folkbibliotek i kommunal regi idag, som en följd av samhällsutvecklingen, underkastas marknadsekonomiska principer. Således framstår inte driftsformen som allenarådande och allt avgörande faktor i förhållande till folkbibliotekens ideologi och värdegrund. Även de debattörer som förespråkar privatisering av driftsformen betonar folkbibliotekens traditionellt framburna värden, men fyller begreppen med delvis nytt diskursivt innehåll samt tillför nya aspekter. Man vill också finna nya tidsenliga sätt att förmedla verksamheten.

Analysen har alltså visat att debattörer utifrån skilda ideologiska utgångspunkter motiverar sina ställningstaganden med demokratiska strävanden. Möjligen återfinns en nyckel till förståelsen av debatten i diskrepansen i tolkningen av demokratibegreppet. Hos de nyliberalistiska och postmoderna influerade debattörerna kopplas demokrati som vi har kunnat se till popularitet, marknadsstyrning och principen om valfrihet. Demokratin antas då finnas nedlagd i individens möjlighet att med sina val och utifrån egna behov och önsknings påverka utbud och tjänster. Företrädarna för den postmoderna kultursyn som vill upphäva skillnaden mellan högt och lågt i kulturyttringar anknyter också till demokratiargumentet, då de menar att en kultursyn som gör skillnad på högt och lågt utestänger grupper av potentiella användare och därmed per definition är odemokratisk. Bland de debattörer som ansluter sig till den traditionella och moderna ideologin betraktas kommersiella

krafter ofta som ett hot mot folkbibliotekets demokratiska funktion. Vidare konstrueras folkbiblioteket inom denna ideologi som en folkbildande institution med uppdrag att skapa förutsättningar för individuell utveckling och social rörlighet, men också för medborgarnas upplysta och ansvarsfulla demokratiska deltagande, varigenom det gemensamma demokratiska samhället ska nå sin fulla potential.

Tanken om folkbildning som en väg mot rättvisa och demokrati bör emellertid kunna betraktas som en ”stor berättelse” (Alvesson 1994, s. 224) vars giltighet idag utmanas: Frågan ställs *vems* bildningsideal som ska spridas till ”folket”. Det traditionella borgerliga bildningsidealet ogiltigförklaras utifrån en postmodern samhällssyn som vill uppvärdera och inkludera tidigare undanträngd erfarenhet och kunskap och som kan sägas vilja lösgöra ”bildning” från ”ideal”. Om folkbibliotekets traditionella ideologiska förankring och borgerliga bildningsideal inte längre anses kunna legitimera folkbiblioteket som institution och funktion - vilka nya värden bör sättas i dess ställe? Konsumism, kapitalism och nyliberalism är att räkna som ”stora berättelser” likaväl som socialdemokrati, upplysning och folkbildning.

I privatiseringsdebatten har farhågan formulerats att folkbiblioteken riskerar att svika sitt ursprungliga demokratiska uppdrag om man utvecklar ett mer utpräglat instrumentellt tänkande. I den ideologianalytiska modellen anges emellertid kultursynen inom de båda antagonistiska ideologierna vara präglad av instrumentalism. Skillnaden ligger snarast i vad kulturen förväntas åstadkomma och på vilket område. I det moderna och traditionella idealet betraktas kulturen som ett verktyg för upplysning, humanism och demokrati, men också för jämlikhet och social rörlighet. Det nyliberala idealet ser istället att kulturen som en del av upplevelseindustrin kan bidra till ekonomisk och regional utveckling, genom att skapa arbetstillfällen och bidra till att göra regioner och kommuner mer attraktiva, exempelvis för turister. Kultur kan inom denna ideologi också motiveras utifrån sina antaget hälsobefrämjande verkningar. I debatten kring privatiseringar är den slags instrumentalism som formuleras inom den traditionella och moderna ideologin mer framträdande än den som formuleras inom den nyliberalistiska ideologin. Debatten avviker i viss mån från tidigare antaganden då kultur som ett verktyg för demokratisk utveckling finns representerad inom båda ideologierna, vilket har påvisats ovan.

Orienteringen mot kvalitativa mål ses vidare som ett önskvärt alternativ inom båda positioneringarna, både i förhållande till detaljstyrning och till renodlad marknadsstyrning. Entreprenaddriften innebär att det direkta politiska inflytandet minskar och de värden som har formen av tyst konsensus eller gammal vana riskerar då att trängas undan eller glömmas bort. För att säkra att det lagstadgade uppdraget utförs och att kulturpoliska mål implementeras accentueras således behovet av att tydliga, relevanta och mätbara kvalitativa verksamhetsmål för folkbiblioteken formuleras.

Argument för privatisering av drift som angetts i tidigare debatt men som inte finns representerat i mitt material är ekonomiskt incitament för bättre utfört arbete, kortare beslutsgångar och renodlade ekonomiska argument. Den sistnämnda typen av argument förefaller inte betraktas som fullt legitima i biblioteksdebatt av idag och frågan kan ställas huruvida renodlade ekonomiska motiv alls kan ha bäring på en

institution och en verksamhet uppbyren av ett lagstadgat uppdrag som inkluderar gratisprincipen.

Om bilden av folkbiblioteket som en del av upplevelseindustrin får genomslag och biblioteken i allt högre grad tvingas motivera sina verksamheter utifrån marknadsekonomiska principer finns risken att centrala värden och lagstadgade uppdrag trängs undan till förmån för ett populärt utbud, varpå minoritetens behov och önsksningar kan komma att förbises till förmån för majoritetens. Det finns vidare viss risk för historielöshet när verksamheternas agenda orienteras om från kollektivistiska till individualistiska intressen och institutionen riskerar då att hemfalla åt populism och opportunism. I försöken att bevara, eller konservera de traditionella föreställningarna om folkbiblioteket finns samtidigt en risk att institutionen efter hand kommer att uppfattas som förlegad, upphör att vara en samtida angelägenhet och därmed spelar ut sin roll. Utmaningen ligger som jag ser det i ta vara på det användbara och relevanta i det institutionella arvet och inta ett konstruktivt förhållningssätt till den egna historien. Först då kan man nå en stabil och hållbar utveckling. Denna studie har visat att frånvaron av öppenhet och konsensus i inställningen till folkbibliotekets historiska rötter och diskrepansen i uppfattningarna om vad folkbiblioteket är och ska vara i någon mån hämmar möjligheterna att blicka framåt och enas om vart man är på väg. Därtill stänger antagonismen och den polariserade argumentationen ute den mångfald av idéer och infall som egentligen borde rymmas i folkbibliotekstanken.

Uppslag till vidare forskning

Ambitionen att framtidens folkbibliotek ska utvecklas utifrån användarnas och de potentiella användarnas önsksningar och behov aktualiserar omvärldsanalysen som ett viktigt redskap i arbetet. Det blir av central betydelse att finna fullgoda metoder för att ta reda på vad kommuninvånarna vill med sina bibliotek och vilka förväntningar som finns knutna till institutionen. Jag har vid genomförandet av denna studie blivit varse att de förväntningar och föreställningar som formuleras i den mediala debatten är långt ifrån entydiga och svårligen kan användas för att peka ut vägen vid utvecklandet av framtidens bibliotek. Kanske är användarnas uppfattningar mer enhetliga. Svensk Biblioteksörening presenterade nyligen rapporten *Olika syn på saken. Folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal* (2011), utförd av föreningens utredare Anna Kåring Wagman. Användare, icke-användare och biblioteksanställda har där intervjuats om olika sätt att se på vad biblioteket är och vad det ska vara. Folkbibliotekets användare vill, enligt rapporten, ha tillgång till ett brett bokutbud och få ett professionellt och gott bemötande i en lugn miljö (Kåring Wagman 2011, s. 10f). Personalen tycker istället att bibliotekets hemsidor och möjligheten att umgås med andra på biblioteket är viktigare, liksom att biblioteket ska erbjuda en spännande och stimulerande miljö (Ibid, s. 14ff). Rapporten visar således att det finns en diskrepans mellan användarnas och personalens bild av biblioteket, där personalen förefaller vara de ivrigaste förespråkarna för införandet av nya värden. För att undvika scenariot att biblioteket och bibliotekarien återigen intar rollen som en auktoritet med uppdrag att upplysa användaren om hennes eget bästa och om vilka förhållningssätt som är lämpliga avseende bibliotekets resurser, dock utifrån en ny agenda som inkluderar en orientering mot teknik och biblioteket som mötesplats, är det nödvändigt att vara lyhörd gentemot användare och potentiella användare och att

genomföra förändringar i dialog med det omgivande samhället. Om viljan till användaranpassning är uppriktig tror jag att det är av stor relevans att genom vidare forskning hitta sätt att kartlägga och försöka förstå de behov, önskningar och förväntningar som finns knutna till folkbiblioteket bland dess användare och icke-användare, samt hur man kan möta dessa behov och önskemål.

Källförteckning

Primärkällor

Berggren, H. (2010). Bibliotek: Inget för marknaden [Elektronisk], *DN*, 22 december. Tillgänglig: <http://www.dn.se/ledare/signerat/bibliotek-inget-for-marknaden> [2010-12-29]

Dieselverkstadens bibliotek svarar på kritiken (2011) [Elektronisk]. *Nacka Värmdö Posten*, 9 februari. Tillgänglig: <http://www.nvp.se/NVP-Asikt/Debatt/Debatt-Alla-ar-valkomna-till-bibblan/> [2011-02-25]

Güettler, K. (2011). Kris i Nackas bibliotek [Elektronisk], *Nacka Värmdö Posten*, 15 februari. Tillgänglig: <http://www.nvp.se/NVP-Asikt/Debatt/Debatt-Kris-i-Nackas-bibliotek/> [2011-02-20]

Güettler, K. (2011). ”Bibliotek är ingen marknad [Elektronisk], *SvD*, 14 mars. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bibliotek-ar-ingen-marknad_6005261.svd [2011-03-15]

Göransson, B. (2010). Biblioteket fyller en central roll för kulturlivet [Elektronisk], *DN*, 22 december. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/bengt-goransson-biblioteket-fyller-en-central-roll-for-kulturlivet> [2010-12-29]

Hermansson, C. (2007). Bibliotek är en god sak, *DN*, 19 mars.

Hermansson, C. (2008). Vem bryr sig om de olönsamma? [Elektronisk], *SvD*, 29 juli. Tillgänglig: http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/vem-bryr-sig-om-de-olonsamma_1500047.svd [2011-03-03]

af Kleen, B. (2011). Du sköna nya mötesplats, *Vi Läser* 2011:1, s. 26-31

Koldenius, A. (2011). Kan vi lära oss av Dieselverkstaden? [Elektronisk], *Borås Tidning*, 13 januari. Tillgänglig: [http://www.bt.se/kultur/kan-vi-lara-oss-av-dieselverkstaden\(2230145\).gm](http://www.bt.se/kultur/kan-vi-lara-oss-av-dieselverkstaden(2230145).gm) [2011-01-10]

Lindberg, N. (2009). Biblioteksentreprenad – en stor sak!, i Åse Ekström (red.): *Biblioteksbladet* nr. 2, s. 4-7

Lundberg Rodin, M. (2011). Kan man tjäna pengar på bibliotek? [Elektronisk], *Borås Tidning*, 3 januari. Tillgänglig: [http://www.bt.se/kultur/kan-man-tjana-pengar-pa-bibliotek\(2232908\).gm](http://www.bt.se/kultur/kan-man-tjana-pengar-pa-bibliotek(2232908).gm) [2011-01-10]

- Lundgren, L. (2008). Vad är ett folkbibliotek? [Elektronisk], *bis* nr. 2, s. 29-30. Tillgänglig: <http://www.foreningenbis.org/Pdf/bis802.pdf> [2011-01-20]
- Myrstener, M. (2008). Traditionell roll för bibliotek utmanas [Elektronisk], *SvD*, 8 juli. Tillgänglig: http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kommentar/traditionell-roll-for-bibliotek-utmanas_1441603.svd [2011-03-03]
- Nilsson, PM (2010). Privata bibliotek har en demokratiserande funktion [Elektronisk], *DN*, 21 december. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/pm-nilsson-privata-bibliotek-har-en-demokratiserande-funktion> [2010-12-27]
- Nässén, T. (2010). Driftsformen avgör inte bibliotekets kvalitet [Elektronisk], *SvD*, 17 december. Tillgänglig: http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/driftsformen-avgor-inte-bibliotekets-kvalitet_5830361.svd [2011-02-15]
- Nässén, T. (2010). Biblioteken säljs inte alls ut [Elektronisk], *Nacka Värmdö Posten*, 21 december Tillgänglig: <http://www.nvp.se/Arkiv/Artiklar/22091/12/Debatt-Biblioteken-saljs-inte-allt-ut/> [2011-01-20]
- Perstrand, P. (2010). Bibliotekarien som entreprenör [Elektronisk], *DN*, 11 december. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/bibliotekarien-som-entreprenor> [2011-02-24]
- Perstrand, P. (2008). Kundfokus leder rätt [Elektronisk], *SvD*, 23 juli. Tillgänglig: http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/kundfokus-leder-ratt_1482193.svd [2011-03-03]
- Rabe, A. (2010). Nackas utförsäljning av bibliotek bara början [Elektronisk], *SvD*, 13 december. Tillgänglig: http://www.svd.se/kulturnoje/mer/kulturdebatt/nackas-utforsaljning-av-bibliotek-bara-borjan_5803971.svd [2011-02-17]
- Rayman, S. (2010). Bibelbabbelbibliotek, *SvD*, 24 december.
- Rör inte våra bibliotek (2011) [Elektronisk]. *Nacka Värmdö Posten*, 3 januari. Tillgänglig: <http://www.nvp.se/NVP-Asikt/Debatt/Debatt-Ror-inte-vara-bibliotek/> [2011-01-20]
- Sjöstedt, M. (2011): Bibliotek är ingen stormarknad [Elektronisk], *SvD*, 17 mars. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bibliotek-ar-ingen-stormarknad_6017529.svd [2011-03-21]
- Svensk Biblioteksförning (2011). Diskutera innehåll före form [Elektronisk], 18 februari. Stockholm: Svensk Biblioteksförning. Tillgänglig: <http://www.sab.se/nyheter/g/nyhet04888.html> [2011-02-22]
- Så tycker DIK – om bibliotek på entreprenad (2011). I *DIK Forum*, nr.1, s. 10

Thente, J. (2010). När det gäller våra bibliotek så skall privatiseringsivrarna hålla sina skitiga små fingrar därifrån [Elektronisk], *DN*, 14 december. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/nar-det-galler-vara-bibliotek-sa-skall-privatiseringsivrarna-halla-sina-skitiga-sma-fingrar-darifran> [2010-12-27]

Törnqvist, H. (2011). Marknadsvillkor kan utveckla biblioteken [Elektronisk], *SvD*, 13 mars. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/marknadsvillkor-kan-utveckla-biblioteken_6002643.svd [2011-03-15]

Törnqvist, H. (2011). Privata bibliotek kan ge större mångfald [Elektronisk], *SvD*, 18 mars. Tillgänglig: http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/privata-bibliotek-kan-ge-storre-mangfald_6021921.svd [2011-03-21]

Wikman, J A (2011). Biblioteken har blivit fritidsgårdar [Elektronisk], *Nacka Värmdö Posten*, 25 januari. Tillgänglig: <http://www.nvp.se/NVP-Asikt/Debatt/Biblioteken-har-blivit-fritidsgardar/> [2011-02-25]

Wirtén, P. (2010). Från bildning till business [Elektronisk], *Dagens Arena*, 20 december. Tillgänglig: <http://dagensarena.se/ledare/fran-bildning-till-business/> [2010-12-29]

Sekundärkällor

Alvesson, M. & Skoldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Aronsson, M. & Linder, G. (1996). *Bibliotek på entreprenad. En studie gjord på Järna kommunalsbibliotek under våren 1996*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap.

Barkman, C. (2011). Tomas Lidman ny litteraturutredare [Elektronisk], *DN*, 24 mars. Tillgänglig: <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/tomas-lidman-ny-litteraturutredare> [2011-03-24]

Bergstöm, G. & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

BiS (2007). Bibliotek med alternativa driftsformer: En sammanställning [Elektronisk]. Tillgänglig: www.foreningenbis.org [2011-02-08]

Borg, B. (2007). Fyra skäl för och ännu fler emot: Vad är ett bibliotek på entreprenad – och kan det vara bra? [Elektronisk], *bis* (nr. 4) s. 18-19. Tillgänglig: <http://www.foreningenbis.org/Pdf/bis704.pdf> [2011-01-20]

Bostedt, G. (1995). *Bibliotek på entreprenad - Medborgarna och biblioteksverksamheten i Åre kommun: en studie av förändrade kommunala verksamhetsformer*. Härnösand: Mitthögskolan. Rapport 1995/19

- Carlsson, H. (2009). *Vad sägs om en förändring? En diskursanalys av hur privatiseringar framställs i Biblioteksbladet*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap 2009/53.
- Dieselverkstadens hemsida: *Om oss* (odaterad) [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://dvvbib.se/default.aspx?id=100316&ptid=0> [2011-03-10]
- Ernst & Young (2010). Utredning av verksamheten på Dieselverkstadens bibliotek. Med syfte att belysa effekter av övergången från kommunal till privat regi [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.nacka.se/web/Nyheter/Sidor/battre_bibliotek_i_nacka.aspx [2011-04-25]
- Föreningen BiS:s hemsida (2011) [Elektronisk]. Tillgänglig: www.foreningenbis.org [2011-02-08]
- Hansson, J. & Heedman J. (2004). *Privatisering av folkbibliotek – skildrat i politiska dokument under 1990-talet*. Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap 2004/86.
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda biblioteket. En diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala, Uppsala universitet, institutionen för ABM.
- Hermansen, T. (2005). Den nyliberalistiske staten. I: Busch, T., Johnsen, E., Klausen, K. C. och Vanebo, J. O. (red.): *Modernisering av offentlig sektor. Utfordringer, metoder og dilemmaer*. 2 uppl. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hvenegaard Rasmussen, C. & Jochumnsen, H. (2007). Problems and possibilities: The public library in the borderline between modernity and late modernity. *Library Quarterly*, vol.77 (1) s. 45-59.
- Hässler, D. (2008). Nybörjare vill privatisera bibliotek [Elektronisk], *Realtid.se*, 14 maj. Tillgänglig: http://www.realtid.se/ArticlePages/200805/13/20080513161858_Realtid175/20080513161858_Realtid175.dbp.asp [2010-12-29]
- Jochumnsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2006). Bibliotekets brugere – fra klienter til forandringsagenter. I: Emerek, L., Hvenegaard Rasmussen, C. och Skot-Hansen, D. (red.): *Folkebiblioteket som forvandlingrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*, s. 41-52. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening.
- Juholt, H. (2011). Alla ska kunna ta del av kulturen – oavsett plånbok [Elektronisk], *DN*, 21 april. Tillgänglig: <http://www.dn.se/debatt/alla-ska-kunna-ta-del-av-kulturen--oavsett-planbok> [2011-04-21]

Klausen, K K (2005). Den nyliberalistiske staten. I: Busch, T., Johnsen, E., Klausen, K. C. och Vanebo, J. O. (red): *Modernisering av offentlig sektor. Utfordringer, metoder og dilemmaer*. 2 uppl. Oslo: Universitetsforlaget.

Kulturrådet (2010). *Kulturens finansiering 2008-2009* [Elektronisk]. Stockholm: Kulturrådet. Tillgänglig: http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2010/kulturens_finansiering_2008-2009.pdf [2011-05-25]

KUN 2005/24. Projektdirektiv för Kulturlyftet [Elektronisk]. Nacka kommun: Kulturnämnden. Tillgänglig: http://infobank.nacka.se/ext/Politik_Organisation/Filhanterare/MOSS_kn.asp?url=http://infobank.nacka.se/Handlingar/kulturnamnden//2005&path=\\admfilesql01\infobank\Handlingar\kulturnamnden\2005 [2011-04-24]

KUN 2010/42. Förslag till Biblioteksstrategi för folkbibliotek i Nacka kommun [Elektronisk]. Nacka kommun: Kulturnämnden. Tillgänglig: http://www.nacka.se/web/Nyheter/Sidor/bättre_bibliotek_i_nacka.aspx [2011-04-25]

Kåring Wagman, A. (2011). *Olika syn på saken. Folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal*. Stockholm: Svensk Biblioteksförning.

Nacka kommuns hemsida, Nyheter (odaterad). *Bättre bibliotek i Nacka* [Elektronisk]. Tillgänglig: http://www.nacka.se/web/Nyheter/Sidor/bättre_bibliotek_i_nacka.aspx [2001-02-18]

Nilsson, S. (1999). *Kulturens vägar. Kultur och kulturpolitik i Sverige*. Malmö: Polyvalent.

Regeringens proposition 2009/10:3. *Tid för kultur* [Elektronisk]. Stockholm: Kulturdepartementet. Tillgänglig: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/21/04/a7e858d4.pdf> [2011-02-22]

Renstig, M. & Morin, A. (2009): *Handbok för utmanare – om privata företags möjligheter att utmana kommunala verksamheter*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.

Riese, K. (red.) (2010). Upphandlingsreglerna – en introduktion [Elektronisk]. Konkurrensverket. Tillgänglig: <http://konkurrensverket.se/upload/Filer/Trycksaker/Infomaterial/Upphandlingsreglerna.pdf> [2011-02-18]

Sen, A. (1999). *Utveckling som frihet*. Övers. Winqvist, T. Göteborg: Daidalos.

SFS 1996:1596. *Bibliotekslag* [Elektronisk]. Stockholm: Kulturdepartementet. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996%3a1596> [2011-02-08]

SFS 2002:249. *Kommunallag* [Elektronisk]. Stockholm: Finansdepartementet. Tillgänglig: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1991:900> [2011-02-18]

Sharon Krafft, E. (2011). Biblioteken i Nacka kan bli aktiebolag. I: Blomberg, E. (red.): *DIK Forum* nr. 1, s. 8-10

Skot-Hansen, D. (2006). Biblioteket i kulturpolitikken - mellem instrumentel og expressiv logik. I: Emerek, L., Hvenegaard Rasmussen, C. och Skot-Hansen, D. (red): *Folkebiblioteket som forvandlingrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*, s. 25-40. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening.

Statens Kulturråd (2008). *Entreprenörskap och företagande inom Kulturrådets verksamhetsområde* [Elektronisk]. Stockholm: Statens Kulturråd. Tillgänglig: <http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2008/entreprenorskap.pdf> [2011-03-11]

Svenska Boklån AB (2009). Anbud avseende Biblioteksverksamheten vid samtliga närbibliotek i Linköpings kommun enligt anbudsfrågan UH-09-103.

Svensk Biblioteksforening, Utvecklingsrådet för driftformsfrågor (2010). *Slutrapport till styrelsen* [Elektronisk]. Stockholm: Svensk Biblioteksforening. Tillgänglig: <http://www.biblioteksforeningen.org/organisation/dokument/pdf/biblioteksdriftsform2.pdf> [2011-02-22]

Svensson, L. (2007a). *Driftformer* [Elektronisk]. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. Tillgänglig: <http://www.skl.se/web/Driftformer.aspx> [2011-01-20]

Svensson L. (2007b). *Valfrihetssystem* [Elektronisk]. Sockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. Tillgänglig: http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demos/samhallsorganisation_1/valfrihet/valfrihetu_ppdrag/valfrihetssystem [2011-03-09]

Torstensson, M. (1996). *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna. Exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Unesco:s folkbiblioteksmanifest 1994 (1995) [Elektronisk]. Stockholm: Svenska Unescorådets skriftserie nr.2. Tillgänglig: <http://www.unesco.se/shared/document/skrifter/Unescos%20folkbiblioteksmanifest%20Nr%202-1995.pdf> [2011-02-22]

Vedung, E. (1977). *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och provas*, Stockholm: Aldus/Bonnier..

Vestheim, G. (2003). "Kulturpolitik, demokrati og legitimitet". I: Sörlind, S. (red.), *Kulturen i kunskapsamhället. Om kulturens tillväxt och kulturpolitikens utmaningar*. SISTER skrifter, 6. Nora: Nya Doxa.

Westling, K. (2010) Biblioteksutredning 2010, Slutrapport [Elektronisk]. Nacka kommun: Kulturnämnden. Tillgänglig:
http://www.nacka.se/web/Nyheter/Sidor/battre_bibliotek_i_nacka.aspx [2011-04-25]

Winther Jørgensen, M. och Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Översättning: Torhell. S. E. Lund: Studentlitteratur.